

***socialno
delo***

LETNIK XXV—1986

št. 1

časopis za teorijo in prakso

Socialno delo - časopis za teorijo in prakso

Izdajajo:

Skupnost socialnega varstva Slovenije
Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo
Zveza društev socialnih delavcev Slovenije
Višja šola za socialne delavce v Ljubljani

Izdajateljski svet:

Zofka Stojanovič, (predsednica), Nada Govc, Franc Hočevar,
Blaž Mesec, Jože Valenčič

Uredniški odbor:

Dr. Franci Brinc, Marija Cigale, Franc Hočevar, Blaž Mesec,
Jože Valenčič

Glavni in odgovorni urednik:

Blaž Mesec

Lektorica:

Marta Kocjan - Barle

Naslov uredništva: in uprave:

Ljubljana, Šaranovičeva 5, tel. 316-370, 311-250

Časopis izhaja štirikrat letno, praviloma ob koncu vsakega
četrletja

Tipkanje: Stella Osmak, Izvedba: Birografika BORI

Leto 25

Ljubljana 1986

Št. 1

UDK 304 + 36

UDK 304 + 36

VSEBINA

ČLANKI **Stran**

- Tilka Blaha
Vloga SZDL pri spodbujanju prostovoljnega dela in spodbujanju
iniciativ občanov 5
- Miroslav Ružica, Pavla Rapoša-Tajršek, Maja Vojnovič
Prostovoljno delo in druge oblike (samo) organiziranja ljudi kot
sestavni del socialne politike 17

POROČILA

- Poročila o razpravah v sekcijah in za okroglimi mizami na jugo-
slovanskem posvetovanju o prostovoljnem delu v družbenih dejav-
nostih 44

KNJIŽNE OCENE

- Vito Flaker, Zoran Pavlovič, MDA med krizo in perspektivo
(Blaž Mesec)

IZ TUJEGA TISKA

70 2555 / 90

Spoštovani bralci,

s to številko stopa naš časopis v svoje petindvajseto leto. To dejstvo smo razmeram primerno skromno zaznamovali tako, da smo malce polepšali njegov videz. Pa tudi vsebinsko je ta številka nekoliko bolj svečana. Ob koncu novembra 1985. leta je bilo namreč v Cankarjevem domu v Ljubljani ob tridesetletnici Višje šole za socialne delavce jugoslovansko posvetovanje o prostovoljnem delu v družbenih dejavnostih. Iz obsežnega gradiva o tem posvetovanju, na katerem je imel osnovni referat dr. Berislav Šefer, objavljamo dva izmed koreferatov, ki sta zaradi svoje tehnosti vzbudila pozornost udeležencev. Poleg tega pa objavljamo vsa poročila o razpravah v sekcijah in za okroglimi mizami. Ta poročila doslej niso bila razmnožena in jih tudi udeleženci posvetovanja niso imeli možnosti brati.

Naj vas tudi ob tej priložnosti, dragi bralci, povabimo k sodelovanju. Pišite o svojem strokovnem delu, o dilemah, ki ga spremljajo in o svojih izkušnjah. Samo z vašim sodelovanjem bo naš časopis v resnici postal strokovno glasilo socialnih delavcev, dejavnik razvijanja vede o socialnem delu in pomočnik pri praktičnem delu.

Uredništvo

VLOGA SZDL PRI RAZVIJANJU PROSTOVOLJNEGA DELA IN SPODBUJANJE INICIATIV OBČANOV

Tilka Blaha

I.

Za SZDL razvijanje prostovoljnega dela ni novost - niti le nujnost sedanjih zaostrenih razmer. Iz naše preteklosti (NOB in povojno obdobje) imamo dragocene izkušnje množičnega odzivanja ljudi na prostovoljno delo (ne le fizično: obnova, pridelava hrane, oskrba s kurjavo ipd., temveč tudi na različnih področjih skrbi za ljudi, zlasti za otroke in invalide). Žal smo v kasnejših letih, ko smo vse bolj razvijali strokovne institucije za posamezne dejavnosti, pri ljudeh ustvarjali občutek, da njihova neposredna pomoč ni več potrebna oziroma da lahko vse probleme in potrebe razrešujemo ter zadovoljujemo prek posebnih institucij ali s plačilom prispevkov za različne dejavnosti. Vendar so v vsem preteklem obdobju delovni ljudje izkazovali visoko stopnjo solidarnosti in pripravljenosti za skupno urejanje družbenega standarda. Izraz take pripravljenosti (kot posebna oblika prostovoljnega združevanja sredstev) so številni uspeli referendumi, prek katerih smo, npr. v Sloveniji, zbrali sredstva za graditev mnogih vzgojno varstvenih organizacij, osnovnih šol, zdravstvenih in socialnih zavodov idr.

V zasnovi vseh družbenih dejavnosti je vsebovano načelo odprtosti, povezanosti strokovnega in prostovoljnega dela, vključenosti v okolje in povezovanje najrazličnejših dejavnikov in ljudi samih. V tem je smisel podružbiljanja teh dejavnosti, razvijanja svobodne menjave dela in delegatskih odnosov v silih ter v svetih ozdov družbenih dejavnosti. Še tako dobro organizirana in strokovno kvalitetna mreža institucij ne more zadovoljevati vse širine in pestrosti človeških potreb in razreševati vseh problemov. Zato smo v SZDL prek delegatov v silih, svetih ozdov družbenih dejavnosti, predvsem pa z neposredno aktivnostjo v organizacijah SZDL spo-

dbujali razvoj prostovoljnega dela tako zaradi bogatitve vsebine in obsega posameznih dejavnosti kot tudi zaradi razvijanja humanejših odnosov med ljudmi (da so pripravljeni dati in sprejemati pomoč). Vključevanje čim širšega kroga delovnih ljudi in občanov-od pionirjev do starejših (upokojenцев) v prostovoljno delo v okviru krajevne skupnosti, prispeva tudi k utrjevanju generacijske povezanosti, ki je v sedanjih, večinoma dvogeneracijskih družinah, ni več mogoče dosežati.

Izkušnje široko razvejanega prostovoljnega dela z mladimi (v okviru VVO, osnovne šole), pri domovih za starejše občane, v okviru posameznih družbenih organizacij in društev (zlasti Rdečega križa) in drugod bi morali bolj izkoristiti prav v sedanjem času, ko se potrebe, pa tudi pripravljenost ljudi za prostovoljno delo večajo.

Predsedstvo Zvezne konference SZDL je junija lani obravnavalo aktualna vprašanja prostovoljnega dela in sprejelo sklepe o družbenopolitičnih aktivnostih organizacij SZDL za nadaljnjo afirmacijo in razvoj družbeno koristnih in humanih prostovoljnih aktivnosti delovnih ljudi ter še posebej mladine in pionirjev. Ob oceni, da predstavlja prostovoljno delo pomembno dopolnilo poklicnemu-institucionaliziranemu delu in veliko možnost za vsebinsko obogatitev družbenopolitičnih aktivnosti, je Predsedstvo poudarilo, da je treba "ustvariti organizacijske, materialne, družbenopolitične in druge pogoje za oživitev in obogatitev prostovoljnega dela v stanovanjskih blokih, naseljih, KS, OZD, SIS, občinah in mestih."

Predsedstvo je tudi poudarilo, "da je v nadaljnjem razvoju naše samoupravne socialistične družbe nujno neposredno povezovanje in ustvarjalno medsebojno prepletanje prostovoljnega dela organiziranih subjektivnih sil in poklicnega dela v vseh ustanovah in na vseh področjih družbenih dejavnosti. Vsi vidiki prostovoljnega dela morajo temeljiti na pobudah ljudi, njihovih združenj in družbenopolitičnih organizacij ter biti vgrajeni v tekoče, srednjeročne in dolgoročne programe razvoja v vseh okolišjih, od OZD, krajevne skupnosti do republike in federacije."¹

Na osnovi teh sklepov je Predsedstvo ZK SZDL predlagalo, da se v srednjeročni plan Jugoslavije za obdobje 1986-1990 vključi naslednja usmeritev: "Razvijali bomo

prostovoljno poklicno in nepoklicno delo v gospodarskih in družbenih dejavnostih, posebej v vzgojnoizobraževalnih, kulturnih, zdravstvenih in drugih družbenih institucijah. Izkoristili bomo širše možnosti angažiranja delovnih ljudi, občanov, mladine in šoloobveznih otrok v različnih družbeno koristnih in humanitarnih akcijah." ²

SZDL bo zato tudi v bodoče dajala velik poudarek kreptitvi humanih odnosov med ljudmi, razvijanju neposredne skrbi za človeka in sosedski pomoči prek različnih oblik prostovoljnega dela. SZDL pojmuje prostovoljno delo kot dopolnilo (in ne kot nadomestilo) za obstoječe institucije, zato se bo zavzemala, da se bo prostovoljno delo enakopravno vključevalo in razvijalo v že obstoječih organiziranih oblikah skrbi za ljudi. Prostovoljno delo se lahko ustrezno organizira in razvija le z neposrednim sodelovanjem med institucijami in družbenimi organizacijami v okviru naše družbenopolitične in samoupravne organiziranosti. Pogoja za to, da bo prostovoljno delo zaživelo v polni meri, pa sta predvsem: prvič, da se v kriterije za pridobivanje dohodka vsem ozdom družbenih dejavnosti vgradi tudi stimulacija za večje angažiranje njihovih delavcev pri vključevanju prostovoljnega dela v programe redne in dopolnilne dejavnosti, ter drugič, da ustvarimo ugodnejše ozračje za razvoj prostovoljnega dela v vsem našem delovanju: od vzgoje v družini, vzgojno varstvenih organizacijah, šolah prek sredstev informiranja, pa tudi v našem vsakodnevnem družbenopolitičnem in samoupravnem delovanju.

V vseh organizacijah SZDL, posebej še v krajevnih skupnostih in občinah, moramo tako izdelati programe aktivnosti za razširitev in afirmacijo prostovoljnega dela. Predsvem bi morale vse družbenopolitične organizacije spremeniti odnos do spodbujanja in razvijanja prostovoljnega dela s spodbujanjem svojih članov, pa tudi z večjo družbeno veljavo tako v moralnopolitičnem, socialnem in ekonomskem smislu. Najbolj prizadevnim posameznikom, institucijam in združenjem moramo za uspešno razvijanje prostovoljnih aktivnosti dajati tudi več moralnih priznanj.

II.

SZDL kot najširša prostovoljna demokratična zveza delovnih ljudi in občanov, kot fronta vseh organiziranih socialističnih sil je v svoji zasnovi in delovanju usmerjena k nenehnemu širjenju in uveljavljanju človekove svobode in ustvarjalnosti, njegovih

pravic in odgovornosti v urejanju svojih in skupnih družbenih zadev. Vključuje vse ljudi (ne glede na razlike v idejnih in drugih pogledih) - ki so pripravljeni delovati pri uresničevanju razrednih, socialnih in drugih interesov delovnih ljudi - na temeljih socialističnih samoupravnih družbenih odnosov.

SZDL je nujni politični povezovalni dejavnik in usmerjevalka učinkovitega funkcioniranja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, njen organski del in dejavnik njegove zavesti.

Tovariš Edvard Kardelj je v Smereh razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja opredelil vlogo SZDL kot najširšo obliko samoupravljanja delovnih ljudi in občanov in zlasti poudaril njeno vlogo kot obliko demokratičnega organiziranja pobud, sporazumevanja, dogovarjanja in široke družbene akcije.

Vlogo SZDL pri razvijanju prostovoljnega dela in spodbujanju iniciative občanov moramo zato obravnavati vsaj iz treh vidikov:

1. svobodnega, prostovoljnega združevanja ljudi v naši družbi - prek katerega se ustvarjajo možnosti za bogato ustvarjalnost in veliko moč ljudskih množic pri uresničevanju ciljev našega družbenoekonomskega, socialnega in kulturnega razvoja;
2. povezovanja vseh subjektivnih dejavnikov, da ob širokem, demokratičnem izražanju različnih interesov, pobud in predlogov delovnih ljudi in občanov omogoča ustvarjalno in demokratično pripravo za samoupravno odločanje o celotnem razvoju družbe;
3. bogatenja medčloveških odnosov, razvijanja solidarnosti in vzajemnosti med ljudmi.

Tako kot so se v Sloveniji med NOB vse napredne - osvobodilne sile združevale v OF v boju za narodnostno in socialno osvoboditev, se zdaj v SZDL kot naslednici OF združujejo delovni ljudje in občani - organizirani v številne družbenopolitične in družbene organizacije ter društva - v skupnih prizadevanjih za hitrejši gospodarski, kulturni in družbeni napredek - za graditev socialistične samoupravne družbe.

Ko torej danes govorimo o vlogi SZDL pri razvijanju prostovoljnega dela in spodbujanju pobud občanov, moramo upoštevati sedanje družbene razmere, probleme in naloge, ki terjajo enotno družbenopolitično aktivnost vseh ljudi, tako posameznikov kot tudi tistih v organiziranih oblikah delovanja (DPO, družbene organizacije in društva).

Svojo ustavno vlogo lahko SZDL tudi danes uresničuje le z metodami množičnega dela ter z aktiviranjem delovnih ljudi in občanov, pa naj gre za izvajanje nalog dolgoročnega načrta gospodarske ustalitve, krepitev socialističnih samoupravnih odnosov, za reševanje njihovih konkretnih življenjskih problemov, dajanja pobud, izražanja interesov za najrazličnejša družbena vprašanja.

Zato je za SZDL vedno aktualno vprašanje, kako ob vsakodnevnih nalogah uresničuje frontovsko, množično, mobilizacijsko in usklajevalno vlogo. Ali je s svojo organizacijo, oblikami in metodami dela dovolj življenska, odprta in združujoča za vse ljudi, ki so pripravljeni in sposobni sodelovati pri razreševanju svojih in skupnih družbenih problemov?

Za uresničevanje temeljnih ciljev našega družbenoekonomskega in socialnega razvoja, ki jih lahko dosegamo le z naslonitvijo na lastne sile, je za SZDL najpomembnejše:

- doseči, da bo prišla do polnega izraza ustvarjalna pobuda delovnih ljudi, da zna te pobude povezati v skupne akcije, s katerimi bomo uspešneje spreminjali in izboljševali pogoje dela in življenja, ter
- osveščati, usmerjati in mobilizirati delovne ljudi v konkretne aktivnosti, v katerih bodo svoje osebne in skupne interese povezovali s temeljnimi smotri našega družbenega razvoja.

Vse družbenopolitične organizacije, družbene organizacije in združenja občanov vnašajo v SZDL specifičen delež glede na svojo družbenopolitično vlogo in pomen. Tov. Miloš Prosenec je takole opredelil vlogo DPO kot stebrov SZDL:

"Frontno vlogo SZDL smo v preteklih letih močno utrdili. Sedaj bo potrebno več naporov, da bi se tudi množična razsežnost SZDL še bolj izkazala. Zato bo treba

skrbeti za ta spoj: za fronto organiziranih oblik delovanja ter za politično in akcijsko fronto ljudi, ki ne sme pustiti nikogar ob strani, če se je voljan vključevati v družbeno akcijo in socialistični razvoj. Pomembni so premiki v razumevanju frontne narave SZDL v krajevnih organizacijah in v občinah kot v delovanju Republiške konference in njenih organov ter oblik dela. Tega pa ne bi dosegli, če ne bi bil to rezultat zavestnega in odgovornega delovanja vseh družbenopolitičnih organizacij, družbenih organizacij in društev ter zavesti ljudi. Tako Zveza komunistov in njeno članstvo vse bolj uresničuje v njej svojo idejnopolično vlogo in s konkretno aktivnostjo komunistov v SZDL demokratsko povezuje in usmerja akcijo vseh delovnih ljudi. Sindikati v fronti predstavljajo politično organizirane delavce in jo bogatijo z družbenimi dogajanja in spoznanji v združenem delu. V mnogih akcijah SZDL je bilo to čutili, čaka pa nas še precej skupnih naporov, da bo sindikat bolj organizirano prisoten tudi v krajevnih skupnostih, saj bi bila fronta brez tega na tej temeljni ravni močno okrnjena. Tudi Zveza socialistične mladine usmerja delovanje mladih v oblike dela SZDL in jim tako zagotavlja možnosti ter vpliv na sprejemanje usmeritev ter družbenopolitičnih odločitev, predvsem o tistih vprašanih, ki neposredno zadevajo ekonomski, socialni in politični ter sploh družbeni položaj mladine. Kjerkoli je tekla razprava o fronti, pa je bilo slišati, da prav Zveza borcev in predvsem njene organizacije v krajevnih skupnostih marsikje pomenijo steber takega načina delovanja SZDL. Ne gre samo za to, da ta organizacija zagotavlja uveljavljanje in razvijanje revolucionarnih vrednot, izhodišč in smotrov revolucij; narejenega je več, saj so njeni člani vključeni tudi v mnoge operativne in tekoče družbene naloge." ³

Seveda pa to ne pomeni, da smo v praksi tako frontno in množično delovanje SZDL povsod že tudi dosegli.

Pri nadaljnji krepitvi vloge SZDL moramo izhajati iz skupne ugotovitve, da so ljudje pripravljene sodelovati in delati v SZDL, če je le-ta povezana z življenjem, če upošteva potrebe in interese delovnega človeka in je pripravljena ter sposobna reševati konkretne - vsakodnevne probleme ljudi. Prav sedanjí krizní časi utrjujejo v ljudeh zavest, da le z delom in boljším gospodarjenjem lahko pridemo iz težav. Žal pa je tudi v SZDL še vse preveč neživiljenjskih sestankov, preveč ozkega, forumskega dela. Premalo je še pravočasnega odzivanja na probleme in premalo odprtosti za

ustvarjalne pobude ljudi. V socialistični zvezi je še premalo razvito samoupravno usklajevanje interesov, ki jih moramo usklajevati z realnimi možnostmi in pripravljenostjo ljudi za neposredno angažiranje v skupnih družbenih aktivnostih. Ker tega v SZDL še ni dovolj, so vse bolj glasne teorije o spontanosti - neformalnem združevanju, samoorganiziranju, samoiniciativi kot alternativni našega nadaljnega družbenega razvoja. Verjeti v spontanost ali avtomatizem, da se bodo ljudje sami zbirali, odločali za najboljše, je iluzija.

Organiziranost SZDL-oblike in metode dela

Najpomembnejši člen v delovanju SZDL so krajevne organizacije - vse od hišnih svetov, vaških in uličnih odborov. Širino in množičnost delovanja SZDL lahko dosežemo predvsem v KS kot temeljni obliki političnega združevanja ljudi-članov SZDL in organizirane fronte. Iz tega izhaja vsa nadaljnja razvejanost SZDL. KS je najneposrednejši prostor, kjer ustvarjamo možnosti za politično delovanje, izražanje in usklajevanje interesov, iščemo skupne rešitve in se pripravljamo za delegatsko odločanje.

Vendar v SZDL (tako v KS, občini, republiki in zvezi) še nismo dovolj in povsod razvili vseh tistih oblik delovanja, ki bi omogočale demokratičen dialog vseh družbenih dejavnikov, združile vse ustvarjalne sile in angažirale večji krog delovnih in za razvoj socialistične družbe zavzetih ljudi.

Med oblikami, ki jih premalo razvijamo, so sekcije, problemske konference, javne tribune - in to predvsem na ravni KS in občine. Predvsem s sekcijami kot najustreznejšimi oblikami za neposredno pogovarjanje z ljudmi odpiramo široke možnosti za večje angažiranje ljudi v iskanju najboljših rešitev za samoupravno odločanje in delovanje. V večji meri se v sekcijah lahko angažirajo znanstveni in strokovni delavci - njihove organizacije pa tudi institucije.

Tudi v vsebino in metode dela svetov, KO in komisij kot oblik dela pri občinskih in republiški konferenci SZDL bi morali vnesti več odprtosti za ustvarjalni dialog in iskanje najboljših rešitev ter razširiti krog ljudi, ki lahko na posameznem področju prispevajo s svojim znanjem in delom.

Čeprav še ne povsod - vendar ugotavljamo, da zaostreni družbenoekonomski pogoji bistveno vplivajo na spreminjanje programov krajevnih konferenc SZDL in samoupravnih organov v KS. Vse več je konkretnih aktivnosti, ki prispevajo k razreševanju konkretnih življenjskih težav ljudi (zlasti v skrbi za otroke, ostarele, pri urejanju okolja idr.) kot tudi pri premoščanju težkega gmotnega položaja, v katerem so se znašli tako posamezniki kot nekatere institucije in organizacije.

Vse bolj se krepi in povezuje strokovno institucionalno delo s prostovoljnim delom in drugimi aktivnostmi v KS.

Družbene organizacije in društva

Za množičnost in širino SZDL so izrednega pomena družbene organizacije in društva tako zaradi tradicionalno dobre in razvejane organiziranosti kot tudi zaradi velikega števila in raznovrstnosti interesov, zaradi katerih se ljudje združujejo in organizirajo.

Družbene organizacije in društva spodbujajo neposredno vključevanje delovnih ljudi v reševanje vprašanj širšega pomena, vzgajajo smisel za življenje v skupnosti, razvijajo solidarnost in vzajemnost. Število društev (prek 8.000) in njihovih članov v SR Sloveniji je prav gotovo spodbudno in ga moramo upoštevati v našem nadaljnjem razvoju socialističnega samoupravljanja in utrjevanja vloge delovnega človeka in občana. Društva s svojim delom prispevajo velik delež k nastajanju novih družbenih in osebnih navad ter moralnih norm. S prisotnostjo delegatov družbenih organizacij in društev v vseh oblikah dela SZDL pa lahko tudi organizirano vplivajo na sprejemanje pomembnih družbenih odločitev.

Dejavnosti, ki potekajo v društvih, postajajo vse bolj sestavina osebnih in splošnih družbenih interesov ter močne družbene aktivizacije za razvijanje socialistične solidarnosti in moralnih vrednot, za boljšo usposobljenost za delo in družbeno samoupravljanje. S sodelovanjem v društvih člani bogatijo vsebino svojega dela in življenja, zadovoljujejo pa tudi svoje osebne interese v dejavnostih na določenem področju. Povezovanje osebnih interesov in potreb z družbenimi prispeva k demokratizaciji družbenih odnosov. S tem se krepi družbena odgovornost društev in njihovih

članov, to pa prispeva tudi k duhovni in socialni bogatitvi delovnih ljudi in občanov. Tako delovanje je še posebno pomembno za vzgojo mladega rodu, za spodbujanje in razvijanje socialističnih vrednot.

Na posebni problemski konferenci RK SZDL Slovenije 1981 leta o pomenu in vlogi društev in družbenih organizacij ter drugih oblik svobodnega in prostovoljnega združevanja delovnih ljudi in občanov v naši družbi smo ugotavljali, da dejavnost društev in družbenih organizacij že marsikje prerašča v množično gibanje občanov in predstavlja veliko moralno silo, ki se kaže v prostovoljnem delu in velikem entuziazmu njihovih članov. Kot pomemben kadrovski potencial se vključujejo v pripravo in uresničevanje skupnega programa SZDL, še posebej pri razvijanju prostovoljnega dela na različnih področjih družbenega življenja in dela - zlasti v krajevnih skupnostih. Družbene organizacije in društva so lahko tudi organizatorji sekcijskih razprav v okviru SZDL.

Med družbenimi organizacijami in društvi naj omenim le nekatere, za razvoj prostovoljnih dejavnosti najpomembnejše organizacije:

v krajevnih skupnostih so najbolj množične in razširjene organizacije Rdečega križa, ki s svojimi aktivnostmi opravljajo pomembno humanitarno dejavnost (zdravstvena vzgoja, socialne in humanitarne dejavnosti, krvodajalstvo, gospodarske akcije - zbiranje sekundarnih surovin, SLO, družbena samozaščita);

društva prijateljev mladine postajajo vse bolj pomembni animatorji in organizatorji dela z otroki;

društva upokojencev skrbijo za organiziran politični vpliv upokojenih delavcev v delegacijah in družbenopolitičnih organizacijah, prispevajo k socialni varnosti, kulturni in rekreativni dejavnosti svojih članov. So močan dejavnik samopomoči in prostovoljnega dela v krajevni skupnosti;

številna kulturna in telesnokulturna društva razširjajo svoje dejavnosti iz ljubiteljske na širše aktiviranje ljudi za množično kulturno in športno udejstvovanje;

prav tako množična so tudi gasilska društva, ki so poleg požarnovarstvene dejavno-

sti pomembna tudi zaradi razvijanja kulturne, družbenosamozaščitne in drugih dejavnosti.

Posebnega družbenega pomena so družbene organizacije in društva, v katerih se združujejo invalidni delovni ljudje in občani, da bi zadovoljevali značilne potrebe in interese, ki izvirajo iz njihove prizadetosti. Dejavnost teh organizacij je po svoji naravi in zasnovi izvirna in kot oblika samoorganiziranja za reševanje svojih in skupnih problemov izredno pomembna dopolnitev tistih oblik družbenega varstva invalidov, ki jih v naši samoupravni socialistični družbi izvajajo samoupravne interesne skupnosti, posebni zavodi, organizacije združenega dela in druge institucije. Posebej velja omeniti društva za pomoč duševno prizadetim otrokom, ki razen staršev vključuje še vrsto drugih prostovoljnih delavcev.

Za mlade imajo društva (posebej še pionirska organizacija, planinska društva, taborniki, Počitniška zveza, organizacije tehnične kulture idr.) pomembno vzgojno izobraževalno funkcijo. V teh društvih je za mlade pomembno zlasti to, da si privzga- jajo delovne navade, smisel za kolektivno življenje, tovarištvo, bratstvo in enotnost ter spoznavajo in ohranjajo revolucionarne tradicije. Opravljajo tudi mnoge družbe- no koristne naloge. Pri tem moramo nujno naglasiti vso pestrost mladinskega pro- stovoljnega dela (MDA, pionirske zadruge itd.), kjer imajo pomembno odgovornost ZSMS, DPM, sveti Zveze pionirjev kot neposredni pobudniki in organizatorji teh de- javnosti.

Za uspešno nadaljnje razvijanje in uveljavitev dela teh organizacij pa je nujna akti- vnejša vloga vseh subjektivnih dejavnikov v okviru SZDL, družbenopolitičnih skupno- sti idr. - predvsem pri zagotavljanju ugodnejših, širših družbenoekonomskih pogojev za organiziranje prostovoljnega dela na najrazličnejših področjih.

V naši samoupravni socialistični družbi pa ne smemo prezreti pomembne in speci- fične vloge številnih strokovnih društev, ki sicer nimajo razvitih svojih organizacij- skih oblik v bazi. Z znanjem in usposobljenostjo člani teh društev lahko pomembno prispevajo k razreševanju pomembnih širših družbenih vprašanj (sociologi, psihologi, pedagogi, socialni delavci, arhitekti, urbanisti, inženirji in tehniki ter drugi).

Delegatsko dogovarjanje in usklajevanje dejavnosti družbenih organizacij in društev

v Socialistični zvezi ne omejuje njihove samostojnosti, je pa bistven pogoj za njihovo delovanje v družbi in še posebej v političnem sistemu. Le ob polni uveljavitvi in dejanski vključenosti ljudi najrazličnejših interesov prek družbenih organizacij in društev v frontno organizacijo SZDL lahko uveljavi svojo demokratično širino in pluralizem samoupravnih interesov, aktivira in motivira člane za zadovoljevanje interesov in potreb delovnih ljudi in občanov.

Za uspešnejše delovanje družbenih organizacij in društev in hkrati za akcijsko krepitev Socialistične zveze - predvsem v krajevnih skupnostih - se mora torej spremeniti odnos vseh frontnih delov do družbenih organizacij in društev. Kajti v nekaterih okoljih še gledajo s podcenjevanjem na delo v družbenih organizacijah in društvi in premalo družbeno vrednotijo njihovo delo (priznanja, pohvale).

Namerno več govorim o SZDL kot fronti - in to predvsem o tistih njenih delih, ki jih predstavljajo ljudje, organizirani v družbenih organizacijah in društvi, ker moramo kritično oceniti, ali smo doslej dovolj izkoristili vso pestrost oblik združevanja in prostovoljnega organiziranja ljudi. Ali smo dovolj razvili in izkoristili SZDL kot odprto - široko fronto in množično organizacijo ljudi za ljudi? Če ne - kje so ovire (objektivne ali subjektivne) in kako jih hitreje in učinkoviteje premagovati? Ali nam je zato, ker smo morda postavili sebi pretoga pravila za organiziranje in delovanje ljudi, treba iskati nova, neformalna združevanja? So nam potrebni novi modeli za spodbujanje samoiniciative in samoorganiziranja ljudi izven obstoječega družbenopolitičnega in samoupravnega sistema?

III.

Nekaj vprašanj za razpravo na posvetu:

1. Kako doseči, da bo SZDL postala resnični prostor (mesto), kjer bodo pobude in predlogi ljudi lahko prišli do polnega izraza? Kako doseči večjo odprtost in demokratičnost pri sprejemanju programov ter odločitev na vseh ravneh in večjo odgovornost za sprejete naloge?
2. Kako motivirati več ljudi za prostovoljno delo? Kdo vse je lahko organizator

prostovoljnega dela in kdo ga mora strokovno voditi?

3. Kaj spremeniti v dosednji organiziranosti družbenih organizacij in društev ter drugih oblikah prostovoljnega združevanja ljudi, da bi presegli togost, pretirani normativizem in formalizem v organiziranosti - zlasti v krajevnih skupnostih?

4. Sekcija SZDL v KS in občinah. Zakaj še niso povsod zaživele v svoji polni funkciji, t.j., da se problemi ne le osvetlijo in da vsak pove svoje mnenje, temveč da se na osnovi demokratičnih razprav poiščejo ustrezne rešitve (sprejete enotno ali alternativno) tako za odločitve v samoupravnih organih ali delegatskih skupščinah kot tudi pri mobilizaciji ljudi za aktivno sodelovanje pri uresničevanju sprejetih odločitev? Kako v večji meri vključevati spontane pobude in pripravljenost ljudi za reševanje svojih in skupnih problemov?

Viri:

1. Seja Predsedstva ZK SZDLJ, 5. julija 1984 (Aktualne politične informacije 6/7-1984).

2. Predlogi za spremembe in dopolnitve osnutka družbenega plana Jugoslavije za obdobje 1986-1990.

3. Miloš Prorenc: referat na Republiški konferenci SZDL Slovenije 1979 leta.

4. E. Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja.

5. Ustava SFRJ, 1974.

6. Problemska konferenca SZDL o družbenih organizacijah in društvih.

Tilka Blaha, dipl.politolog, članica Predsedstva RK SZDL Slovenije.

PROSTOVOLJNO DELO IN DRUGE OBLIKE (SAMO) ORGANIZIRANJA LJUDI KOT SESTAVNI DEL SOCIALNE POLITIKE

Miroslav Ružica

Pavla Rapoša-Tajršek

Maja Vojnovič

L. UVOD

Vsaka družbena kohezivnost je v svojem bistvu rezultat medsebojne odgovornosti ljudi in njihove ranljivosti na poti skozi življenje. Od prve skupine antropoidov, ki so se strnili pred nevarnostmi, pa do popotnika v samotni zvezdnih prostranstev, je človek vselej potreboval drugega, da se je obranil, da se je obdržal, da se je človeštvo nadaljevalo, da se je začel in končal sleherni podvig, ki označuje človeški rod. Iz te fundamentalne povezanosti izvirajo vsa protislovja sodelovanja in spopadov, solidarnosti in antagonizmov, ki usmerjajo zgodovino človeštva in vedno znova, v novi obliki, postavljajo ista temeljna vprašanja.

Eugen Pusič

Eno od temeljnih vprašanj, ki se v novi obliki pojavlja v sedanjem trenutku razvitih industrijskih dežel (v drugačnih okoliščinah pa tudi v dežalah v razvoju), je iskanje ustrezne vsebine, oblik in možnosti za razvoj prostovoljnega dela in neformalnega samoorganiziranja ljudi. Potreba po ponovnem ovrednotenju in uveljavljanju teh oblik izvira iz različnih pobud, ki niso vselej v soglasju s človekovo imanentno potrebo, da si svoj obstoj in srečo zagotavlja in ustvarja skupaj z drugimi člani skupnosti.

Za humanimi poudarki, ki spremljajo reafirmacijo neformalnih oblik in prostovoljnega dela v razvitih državah, se večkrat skrivajo manipulatorske težnje, za katere je razvoj teh oblik in njihova poudarjena vloga v družbi zgolj sredstvo za omilitve negativnih posledic ekonomske in socialne krize. Restriktivni in redukcionistični ukrepi socialne politike v posameznih državah, ki močno omejujejo izdatke, namenjene skupnemu zadovoljevanju potreb, obenem pa zagovarjajo vračanje k tradicionalnim vrednotam in oblikam medsebojne pomoči, samopomoči in samoprodukcije, prelagajo največje breme stabilizacije na ramena delavskega razreda. V takšnih razmerah se neposredna solidarnost in opiranje na lastne sile razvijata bolj kot izraz pomanjkanja, negotovosti in nemoči v družbi, oziroma sta izraz potrebe po preživetju, na kateri so temeljile primarna solidarnost tradicionalne družbe in prvotne oblike delavske samopomoči in vzajemnosti.

V naši družbi, ki si v procesu socialistične preobrazbe prizadeva, da bi ustvarila skupnost, v kateri bo medsebojne odnose označevala "skrb za vsakogar" (E. Kardelj) in v kateri bo "svobodni razvoj vsakega posameznika pogoj za svobodni razvoj vseh" (Marx), ne bi smeli reducirati prostovoljnega dela in različnih oblik samoorganiziranja na defenzivno solidarnost, ki jo poraja eksistenčna stiska; prav tako kot ne bi smeli ohranjati solidarnosti, ki temelji na odnosu dominacije moči, močnejših od ogroženih in nemočnih, ki jih takšna pomoč še naprej poriva v podrejeni in obrabni položaj.

Različnih oblik prostovoljnega dela in samoorganiziranja tudi ne bi smeli pojmovati predvsem kot nepogrešljivo in cenejše nadomestilo dela različnih družbenih služb in institucij, ki nikoli niso mogle reševati vseh problemov in jih tudi danes ne morejo. Z razvojem tako imenovane "socialne države", ki je prek svojih institucij zagotavljala čedalje večji obseg zadovoljevanja potreb ljudi, sta se prostovoljno delo in samoorganiziranje v precejšnji meri omejila na tiste potrebe ljudi, ki so tudi v času največjega razcveta "družbe blaginje" ostale izven dosega institucij. Vendar pa spontane oblike prostovoljnega dela in samoorganiziranja nikoli niso povsem zamrle, niti v obdobju, ko je kazalo, da so te oblike nepotrebno podvajanje in celo ovira za hitrejši razvoj profesionalnega dela.

Ne glede na spremembe, ki jih je doživljalo področje neformalnega organiziranja in prostovoljnega delovanja ljudi in ki so posledica razvojnih zakonitosti in spre-

memb v globalni družbeni strukturi, pa ostaja nespremenjena temeljna konstanta, ki pogojuje obstoj prostovoljnosti in samoorganiziranja: **potreba človeka po človeku**. Prav prek prostovoljnega dela, ki je vsebovano v vseh oblikah samoorganiziranja, se potreba človeka po človeku, ki sebe doživlja in potrjuje kot človeka samo v vzajemnem odnosu z drugimi, najbolj konkretno izraža.¹

Temeljno izhodišče za razvoj prostovoljnega dela in samoorganiziranja ljudi moramo torej iskati v uresničevanju **človekove družbenosti**, njegovega generičnega bistva, iz katerega izhajajo pobude za skupno aktivnost pri zadovoljevanju potreb ljudi.

Človekova družbenost se uresničuje pri delu, zato se prostovoljno delo in različne oblike samoorganiziranja nujno vežejo na **konkretno akcijo**, ki temelji na **neposrednih potrebah in interesih** tistih, ki so nosilci akcije.

Poleg neposrednega interesa udeležencev spodbuja navedeno človeško akcijo tudi **zavest o nujnosti delovanja**, reagiranja na nastalo situacijo, ki jo je treba rešiti. Zato se spontano solidarnostno reagiranje in delovanje lažje sproži ob posebnih, kritičnih okoliščinah, kakršne so nesreča, smrt, bolezen, življenjska ogroženost ipd.² V primerih, ko objektivne okoliščine, ki so povod za akcijo medsebojne pomoči, niso tako akutne, je tudi reakcija okolja praviloma počasnejša in manj učinkovita, pa čeprav je lahko stiska prizadetih zelo huda in so posledice nepravočasnega posredovanja večkrat nepopravljive.

V naši družbi nimamo popolnega pregleda nad celotnim področjem samoorganiziranja, neformalne pomoči in samopomoči (vključno s samoprodukcijo) ter prostovoljnega dela. Različni indikatorji kažejo, da je teh oblik verjetno precej več, kot bi lahko sklepali iz nekaterih ocen o nerazvitosti novih oziroma upadanju tradicionalnih oblik prostovoljnega dela in samoorganiziranja. Dejstvo, da nimamo pregleda nad obstoječimi dejavnostmi na tem področju ni tragično - pomembno je, da te oblike živijo in koristijo ljudem (s tem pa seveda ne zanikamo potrebe po raziskovanju na tem področju). Za mnoge ljudi so navedene oblike neposrednega organiziranja in prostovoljnega dela pomemben prispevek pri zadovoljevanju njihovih življenjskih potreb v domačem okolju, nekaterim pa omogočajo samo eksistenco. Če bi

poskušali vse te spontane oblike registrirati in formalizirati, bi zelo verjetno dosegli nezaželjene učinke, saj bi marsikoga zavrli v njegovem spontanem delovanju in po nepotrebnem zapletli medsebojne odnose. Družbena akcija mora zagotoviti spodbujanje in organiziranje prostovoljnega dela in različnih oblik samopomoči v vseh tistih primerih in v tistih družbenih okoljih, kjer ne pride do spontanega delovanja; tam, kjer pa te oblike živijo, pa moramo družbeno akcijo usmeriti v usvarjanje pogojev za njihov nadaljnji obstoj ter razvoj.

Razvoja demokratične in humane družbe, kakršna naj bi bila ustavno opredeljena **samoupravna socialistična družba**, si ne moremo zamisliti brez samoiniciative in solidarnosti ter aktivnega in neposrednega vključevanja ljudi v reševanje lastnih in skupnih problemov ter zadovoljevanja lastnih in skupnih potreb.

Kot kažejo dosedanje izkušnje pri organiziranju prostovoljnega dela v svetu in pri nas, se interesi ljudi za samoorganiziranje in lastno aktivnost zmanjšajo v vseh primerih, ko država in institucije prevzamejo skrb za človeka povsem v svoje roke, mu onemogočijo odločati o sebi in ga tako "osvobodijo lastne odgovornosti in samostojnosti". Zato moramo upoštevati, da bodo razmere za razvoj prostovoljnega dela in samoorganiziranja v naši družbi toliko ugodnejše, kolikor bolj bo napredoval razvoj samoupravljanja, kolikor bolj se bo zmanjševal razkorak med deklarativnimi in dejanskimi možnostmi za samoupravno odločanje in neposredno človeško akcijo. Po drugi strani pa je treba poudariti prispevek navedenih oblik k razvoju samoupravljanja: neposredno povezovanje in aktivnost ljudi pri urejanju življenjskih in delovnih problemov spodbujata in razvijata odgovorno obnašanje v samoupravnih odnosih, povečujeta občutljivost za potrebe drugih delov skupnosti in s tem olajšujeta procese dogovarjanja in iskanja sporazumnih rešitev.

2. PONOVRNO ODKRITJE PROSTOVOLJNEGA DELA IN DRUGIH OBLIK (SAMO) ORGANIZIRANJA LJUDI V SODOBNIH DRUŽBENOEKONOMSKIH RAZMERAH

2.1.

V zadnjih desetih, petnajstih letih prihaja v svetu do vse večjega interesa za različne oblike samoorganiziranja ljudi kot tudi do ekspanzije različnih alternativnih

programov in novih "socialnih iniciativ", v katerih se jasno izraža nezadovoljstvo nad naravo in kvaliteto uslug, ki jih nudijo profesionalne institucije (družbene službe), kot tudi potreba po bolj aktivnemu, celovitejšemu in odgovornejšemu neposrednemu delovanju ljudi v odločanju o lastni usodi in o prihodnosti skupnosti, v kateri živijo.

Če pogledamo nekoliko globlje, lahko vidimo, da je ekonomska kriza tisti usodni in primarni generator, ki vpliva na pojavljanje novih socialnih in alternativnih iniciativ ljudi kot tudi na nove znanstvene in politične razlage o nezadostnosti obstoječih instrumentov ekonomske (tudi socialne) politike za reševanje problemov v sodobnih industrijskih družbah. Tu mislimo predvsem na njene implikacije na trgu delovne sile (vse večja brezposelnost) ter na preskrbo z dobrinami in uslugami (storitveni primanjkljaj trga kot posledica zviševanja cen storitev in zmanjševanja plačilne zmožnosti uporabnikov).

Poleg samega nezadovoljstva ljudi pa je tudi država sama vse manj zmožna kompenzirati storitvene deficite trga, saj je njena prva reakcija na ekonomske probleme zmanjševanje ponudbe institucionalnih storitev in redukcije sredstev za preveč univerzalistično zasnovane (in drage) programe v socialni politiki. Ob tem nastopajo še kvalitativni problemi, t.j. rastoče birokratske tendence, ki povzročajo vse manjše zajemanje in zadovoljitev heterogenih zahtev in interesov ljudi.

Zadnji sklop dejavnikov, ki pogojujejo naraščanje neposrednih iniciativ in samoorganiziranih in prostovoljnih aktivnosti ljudi, pa predstavljajo spremembe v načinu življenja, vrednotah in stališčih. Gre za premik od materialnih k nematerialnim oz. postmaterialnim vrednotam. Zavračanje potrošniškega načina življenja in vrednot tehnološke družbe ter upadanje pomena dela v danes prevladujoči formi, ki ga označuje izrazita razdrobljenost in odtujenost od produkta dela, povzroča iskanje dejavnosti, v kateri dominirajo motivi samoudejanja in samoodločanja ter rast potreb po osebno obarvanih nestandardiziranih uslugah, ki naj bi se opravljale s ponovno pridobitvijo kompetenc samopomoči in samopreskrbe v decentraliziranih skupinah prizadetih posameznikov.³

2.2.

Danes zato množica mednarodnih združenj in organizacij raziskuje in razpravlja,

preverja in spodbuja nove oblike samoorganiziranja ljudi in se trudi, da bi jih teoretično in praktično osmislila in udejanila. Znotraj nacionalnih oziroma državnih okvirov mnoge vlade in politične sile vključujejo ali celo gradijo svojo strategijo razvoja na razvoju teh oblik. Zanimivo je, da se prostovoljnemu delu in drugim oblikam samoorganiziranja ljudi daje splošno podporo in praktične spodbude. Vendar pa so, kot je to običajno, motivi različnih družbenih sil različni, tako da se tem oblikam pripisujejo povsem različne funkcije in vsebine, različni cilji in naloge. V teh interpretacijah pa lahko zasledimo dve osnovni smeri⁴:

- **vpliv in krepitev konzervativnih in klasičnih liberalnih sil,**

ki na specifičen način zahtevajo redefiniranje klasične funkcije države in ji odvzemajo njene socialne funkcije, vračanje na tržišče v vseh njegovih dimenzijah, tendence reprivatizacije ne samo v gospodarstvu, ampak tudi v družbenih dejavnostih, zoževanje univerzalnih socialnih programov in socialnih pravic, reinterpretacijo socialne politike v smislu vračanja in zoževanja na njeno kurativno (socialnoskrbstveno) funkcijo idr;

- druga smer izhaja iz povsem drugih okvirov; z njo se izraža realno izkustvo o t.i. državni blaginje in njenih socialnopolitičnih programih. Na kratko, **državljanik** koristniki kritično, vendar formalno neorganizirano izražajo lastno izkustvo v okviru družbenih služb kot tudi socialnih programov in težijo k njihovemu redefiniranju. Njihovi očitki so: usluge, ki se dobivajo so fragmentarne, administrativno birokratsko posredovane, rigidno formulirane, in ne upoštevajo sprememb v ekonomskem in družbenem prostoru. Poleg tega tudi opozarjajo na stalno krepitev moči administracije in profesionalcev oz. na porast osebne odvisnosti v odnosu na državo in njene institucije in s tem na pasivizacijo ljudi v odločanju o lastni usodi.

Iz dveh tako različnih perspektiv razumljivo izhajajo razlike, lahko bi rekli celo diametralno nasprotni pogledi in to v videnju strateških ciljev socialne politike kot tudi "situiranju" prostovoljnega dela in drugih oblik samoorganiziranja ljudi. Skupno jima je le prizadevanje za revitalizacijo in dinamičen razvoj samoorganiziranja ljudi pri reševanju številnih situacij in življenjskih težav, ki jim jih vsiljuje sodobno življenje.

Za **prvo** je značilno, da vidi edini izhod iz krize v večjem prispevku ljudi samih. Na eni strani pristopa k racionalizaciji in zoževanju državnih fondov, pa tudi nalog v korist povečanja dohodka in akumulacije. Po drugi strani pa predlaga, da naj prostor, ki ga država zapušča, prevzamejo zopet družina, krog sorodnikov in sosedov, delovna organizacija, prostovoljna združenja in ne nazadnje tudi privatne organizacije, katerim bi se storitve direktno plačevale. Takšen pristop povsem zanika koncept univerzalnih socialnih pravic, ki jih je nudila socialna država, družbi pa jemlje odgovornost za nastanek socialnih problemov.

Za **drugo** je aktivna participacija temelj in bistvena značilnost praksa socialne politike. Vendar zanjo predstavljajo prostovoljno delo in druge oblike samoorganiziranja ljudi le komplementarne oblike in ne zamenjavo za obveznosti in odgovornosti skupnosti. Te nove oblike so izživi in kritike do rutinizacije, fragmentarnosti in omejenosti družbenih služb in s tem spodbuda za njihovo redefinicijo kot tudi demokratizacijo in javno kontrolo. Predstavljajo pa tudi inovacije in nove programe, ki jih nemalokrat prilagodijo in prevzemajo socialne institucije. Izkušnje kažejo, da je večina sodobnih konceptov in programov v socialni politiki začela kot eksperiment ali alternativa, ki se je kasneje institucionalizirala.

Na kratko, kumulativni učinki teh iniciativ in oblik naj bi vnesli vitalne spremembe v koncepte in prakso institucij ter povzročili tudi večjo aktivnost in odgovornost ljudi. Koncept in praksa delovanja pa naj bi bila taka, da bi skupaj komplementarno delovala pri nujenju uslug profesionalne institucije in skupine samoorganiziranih in prostovoljno združenih posameznikov (koncept skupnega socialnega dela). Osnovna strategija teh iniciativ je prevzeta iz populističnih in revolucionarnih gibanj in se lahko zreducira na jasne in prepoznavne formule:

- decentralizacija sredstev, storitev, programov in kontrola vseh družbenih in političnih procesov,
- vključevanje ljudi v sodelovanje na vseh področjih družbene organizacije. Gre za spremembe v razumevanju participacije v smeri od pasivne konzultacije k integralni konceptiji samouprave.⁵

2.3.

Splošna usmerjenost, doseg in meje prostovoljnega dela in drugih oblik samoorganiziranja ljudi pa so danes ne samo spodbujeni, ampak tudi ovirani z naravo obstoječega ekonomskega in družbenega sistema, s koncepti in programi socialne politike pa tudi s tem, kar bi lahko polmenovali "splošni duh časa", pod čemer razumemo obstoj splošnih pogojev: vsi družbeni sloji naj bi imeli vsaj minimalne možnosti, da bi z lastno aktivnostjo varovali svoje interese in se borili za lastni družbeni položaj.

V družbah, temelječih na blagovno-tržni produkciji, se gospodarske dejavnosti merijo po prispevku k ustvarjanju rasti družbenega proizvoda. V tem lahko iščemo tudi razlago, zakaj so bila neformalna področja delovanja ljudi, kot so gospodinjstvo, delo, lastno delo in delovna pomoč sorodnikom in sosedom (pri zidavi hiš, obdelavi zemlje...), skupnostne akcije prostovoljnega dela (pri urejanju okolja...), delo na črno idr., zanemarjena (formalno nepriznana) in jih tradicionalni koncepti statistik ne zajemajo.

Neformalne samoorganizirajoče oblike delovanja ljudi pa so zanemarjene tudi v okviru negospodarskih (družbenih) dejavnosti⁶, ki predstavljajo institucionalno komponento socialne politike. Tu lahko iščemo razlago v dveh smereh.

Prva opozarja na dejansko **podrejenost tega področja ekonomskemu** oziroma proizvodnji in njeni tehnološki racionalnosti. To pomeni:

- nenehno prisotno težnjo, da morajo družbene dejavnosti prispevati k ustvarjanju nove vrednosti v materialni proizvodnji⁷,
- zoževanje funkcije socialne politike na varstvo človeka pred življenjskimi težavami, ki jih povzročata v prvi vrsti ekonomski razvoj, ter na reprodukcijo delovne sile, ki služi porastu proizvodnje, namesto da bi se socialna politika usmerila tudi v boj za ustvarjanje večje kvalitete življenja in dela za vse člane družbe in s tem v iskanje in razvijanje novih oblik družbenosti in utrjevanja avtonomnega položaja posameznika,
- družbene dejavnosti in njihova organizacija postajajo z razvojem vse bolj podobne

proizvodnim. Zaradi Imperativa tehnološke racionalnosti se tudi pri njih stopnjuje tehnična delitev dela in specializacija, s standardizacijo in tipizacijo proizvodnje storitev poskušajo povečati produktivnost, težijo k koncentraciji in centralizaciji idr. Zaradi teh procesov nastajajo tudi na tem področju formalne sheme organizacije in delovanja, ki niso sposobne vključiti dejanske vsebine, to je različne in specifične potrebe in interese ljudi.

Druga izhaja iz dejstva, da na tem področju obstaja "**državni paternalizem**". Da bi se zagotovili legitimnost, družbeni red in socialni mir je država v razvijajočih se industrijskih družbah začela posredovati s tem, da je vgrajevala različne sisteme prerazdelitve dohodka v korist manj privilegiranih, širila socialnovarstvene programe, socialne pravice in storitve, izenačevala pogoje in možnosti za izobraževanje, zagotavljala vzdrževanje neaktivnih prebivalcev idr. S prevzemanjem teh funkcij si je ustvarila močan birokratski aparat ("**oskrbno birokracijo**") in razvila mrežo institucij in služb, ob tem pa "**zanemarila**" aktivno in neposredno sodelovanje ljudi, pričakujoč, da bo brez tega rešila vse probleme. Še več, v teh oblikah je celo videla ovire za procese in institucionalizacijo na tem področju.

Kakršnekoli nove ideje in pristopi pa imajo smisel in stvarno podlago za razvoj le, če **obstaja tudi določena politična volja**, s katero se zagotavljajo splošni pogoji, da se ta pristop vtke v vse pore družbenega organizma. Obstajati mora tudi specifično družbeno ozračje, ki spodbuja njegov razvoj, in družbena infrastruktura, ki ga sploh omogoča. Kot se kaže, obstajajo večje možnosti, da te ideje v glavnem ostanejo v okviru eksperimentov, ne pa celovitih družbenih konceptov. Ofenziva konzervativizma in radikalne desnice, ob kumulativnih učinkih ekonomske krize, daje v dejanskem življenju le malo prostora za valovanje novih socialnih iniciativ, alternativnih programov in prostovoljnega dela. Če bodo konzervativne sile uspešno ohranile dosedanjo dominacijo, se bo celotna mreža neformalnih oblik samoorganiziranja in samopomoči ljudi lahko usmerila le v opravljanje funkcij, ki jih država in njene institucije opuščajo, predstavljale bodo njihov cenejši nadomestek, namesto kvalitetno dopolnilo.

Vse to so dejstva, ki bistveno vplivajo na doseg in meje prostovoljnega dela in drugih oblik samoorganiziranja ljudi; brez njihovega upoštevanja ne moremo razumeti,

zanesljivo premostiti in usmerjati razvoja teh oblik.

3. POSKUS POJMOVNE DOLOČITVE IN KLASIFIKACIJE

V raznolikosti pojavljanja oblik samoorganiziranja ljudi, novih socialnih iniciativ ter alternativnih skupin in programov je komaj mogoče najti jasen konceptualni okvir za njihovo klasifikacijo in precizno prepoznavanje. **Prvi** razlog je v tem, ker obstaja v dejanskem življenju kontinuum, ki sega od jasno določenih institucionalnih aktivnosti, ki imajo formalno naravo, do cele vrste spontanih in prostovoljnih oblik združevanja in delovanja ljudi. **Drugič**, institucionalizacija skupin in njihovih akcij je imanentna dejavnost v vsakem človeškem delu, zato prihaja do pogostih premikov od neformalnih k formalnim aktivnostim. **Tretjič**, znotraj institucionalnih oblik, zlasti tistih, ki imajo podporo in ki jih kontrolira država, lahko obstajajo osamosvojene ali delno kontrolirane oblike samoorganiziranosti in neprofesionalnega delovanja ljudi.

Četrtič, neinstitucionalne oblike so izrazito nestrukturirane, fleksibilne, prilagajajo se hitrim spremembam, v njih se prepletajo številni istopomenski elementi, zaradi česar jih je izredno težko med seboj ločiti.

Zavedajoč se teh težav in možnosti le pogojne klasifikacije, smo poskušali za naše potrebe dopolniti klasifikacijo Briana Mundaya³, oblike prostovoljnega dela in samoorganiziranja ljudi pa smo razdelili na takle način:

1. Skupine za vzajemno pomoč

V teh skupinah se združujejo ljudje, ki imajo enak ali podoben problem: ta jih neposredno ali le potencialno prizadeva. Ker so nezadovoljni z uslugami družbenih služb, se odločajo, da si bodo pri določenih storitvah in pri reševanju problemov med seboj pomagali. Posebno številne so danes te skupine, ko gre za reševanje zdravstvenih problemov. V preteklosti so podobno funkcijo imele delavske bolniške blagajne.

2. Skupine za samopomoč

To so skupine ljudi, ki skupno ustvarjajo nove storitve in nove programe, ker želijo to narediti sami, namesto da bi čakali, da jim uslugo ali materialno dobro zagotovi profesionalna institucija. Problem, ki ga rešujejo, jih neposredno prizadeva in je izražen kot njihova manifestna potreba. Primer za to je npr. skupina staršev, ki želi zgraditi svojim otrokom prostor za igro, ali pa skupina občanov, ki z lastnim delom in skupinsko organizacijo pristopi k obnavljanju propadlih stanovanjskih hiš in se aktivno vključi v program sanacije mestnega predela. V preteklosti predstavljajo takšno obliko samoorganizirane samopomoči delavske komune in prozvodnje zadruga.

3. Skupine, ki zagotavljajo zaposlovanje-samozaposlovanje

Primer take skupine lahko predstavlja skupina psihologov in socialnih delavcev, ki ustanovijo svetovalni center, ali nezaposlene vzgojiteljice, ki varujejo otroke. Podobno funkcijo imajo tudi mladinske kooperative, ki nudijo določene storitve (hišna pomoč starim, večerno varstvo otrok idr.).

Storitve, ki jih te skupine nudijo, so plačane, vendar je njihov primarni cilj pokritje neke nezadovoljene potrebe in ne samo dohodek. Pridobivanje članov ne poteka prek formalnih mehanizmov trga delovne sile, temveč preko neformalnih stikov. Motiv članov tudi v primeru brezposelnosti ni samo pridobitev, ampak iščejo z njimi predvsem možnost za ustvarjanje oblik dela in življenja, ki omogočajo samoiniciativnost, kreativnost, samoodločanje, smiselnost itd.

4. Skupine za samoprodukcijo

Te skupine označuje avtonomno zadovoljevanje potreb, v katerem sta proces produkcije in potrošnje povezana brez posredovanja trga. V bistvu gre tu za naravno prozvodnjo. Spričo rastočega standarda in razvijanja potreb dajejo ljudje vse bolj prednost osebnim in nestandardiziranim uslugam. Vedno večje število ljudi opravlja dela v zvezi s stanovanjem, hišo, vrtom itd. V ta sklop aktivnosti se prišteva tudi gibanje "naredi si sam", ki pa se ne omejuje le na obrtniške prozvodne storitve. Zlasti razširjen^o je na področju zdravstva-samodiagnosticiranje,

hospitalizacija na domu, merjenje krvnega pritiska itd.

5. Akcijske skupine in gibanja

Gre za skupine, ki uveljavljajo določen interes. Njihov cilj se globlje od konkretne socialne akcije za spremembo obstoječe zakonodaje in njene aplikacije, obstoječih družbenih služb do uveljavljanja "splošnega" interesa (common-interest groups), to je izboljševanja širšega socialnega položaja, ki povzroča probleme. Akcija je lahko spodbujena s strani ljudi, ki jih problem neposredno zadeva, pa tudi drugih. Akcije se začenejo spontano, pozneje pa je skoraj vedno potrebna neka organizacija.

6. Alternativne skupine

Te skupine izražajo iz ideoloških pozicij oziroma vrednostnih opredelitev, ki se bistveno razlikujejo od dominantne, uradne koncepcije. Ustanavljajo posebno mrežo storitev, ki opravljajo paralelne naloge in funkcije kot profesionalne institucije, vendar na drugačen, alternativen način. Profesionalnim institucijam očita, da se ne ukvarjajo z vzrokom problema in da je njihov namen le zadržitev "simptomov". Njihov cilj je pomagati ljudem, da se postavijo na noge in da so sposobni opravljati pritisk na spremembo strukturalnih vzrokov problemov. Svoboda in neodvisnost človeka, ki potrebuje pomoč, je v ospredju njihovega delovanja. Večina teh oblik istočasno opravlja dve nalogi: pomaga reševati akutni problem (kratkoročno) in poskuša spremeniti strukturalne vzroke problemov (dolgoročno).

7. Prostovoljne organizacije

Namen teh organizacij je nuditi pomoč tam, kjer ni institucionalno zagotovljena, npr. pomoč starim, invalidom, družini, varstvo otrok, delo z mladimi itd. Njihov cilj je dvojen: neposredno zadovoljiti specifično potrebo in istočasno delovati tudi na ideološkem področju. Predstavljajo dokaj konsolidirano organizacijo, ki daje prostor in spodbudo za osebne oziroma individualne iniciative. Sodelovanje v njih je prostovoljno, obstaja pa jasna ločitev med tistim, ki nudi pomoč,

in tistim, ki jo prejema. To vpliva na pokroviteljski odnos, ki prostovoljnemu delu v njih ne daje ustrezne veljave.

8. Prostovoljno delo v profesionalnih institucijah

Prostovoljci delujejo v profesionalnih organizacijah ali ob njih. Njihovo delo predstavlja kvalitativno dopolnilo profesionalnemu delu. Je organizirano in strokovno vodeno ter usmerjeno s strani profesionalnih delavcev, kar pomeni, da temelji na spoznanjih stroke. Odnos prostovoljnega dela do strokovne institucije je lahko suplementaren-podrejen ali pa tudi komplementaren-enakovreden.

Tako definirane skupine in njihovo delovanje obsegajo zelo različne aktivnosti na različnih področjih človekove prakse. Ne morejo se omejiti le na področje socialne politike. Njihova mreža in praksa kaže na to, da so usmerjene k celoti vsakodnevnih odnosov med ljudmi in da se dotikajo številnih predpostavk družbene organizacije. Ljudje s specifičnimi potrebami, ki terjajo takojšnje reševanje, predstavljajo le en "predmet" njihovega delovanja.

4. ODKRIVANJE ZGODOVINSKE VZROČNOSTI

Od srede 70-tih let so problematične družbene razmere ter ugotovitve, da obstoječi instrumenti ekonomske in socialne politike ne zadovoljujejo za odstranitev rastočih problemov v zahodnoevropskih industrijskih družbah, povzročile ponovno odkritje struktur in neizkoriščenih potencialov "neformalnega sektorja". Te ideje so se dokaj hitro prenesle tudi v našo znanost in politiko. Slepo in avtomatično prenašanje od drugod pa lahko nudi prej neadekvatne in parcialne rešitve kot pa osnove za celovit koncept socialne politike, ki bo zares adekvaten konceptu samoupravne transformacije družbe. Zato moramo sociološko razlago obravnavanega družbenega pojava namesto v posnemanje nujno usmeriti v: 1) odkrivanje njegove zgodovinske vzročnosti (Gurvitch) in 2) analizo obstoječih družbenih razmer.

4.1.

Čeprav v zgodovinskem razvoju ni pravega ponavljanja nekega družbenega pojava in

imajo opraviti s številnimi različicami, ki jih narekujejo dane družbenoekonomske razmere, je mogoče ugotavljati njegove zakonitosti v razvoju, in sicer s pomočjo abstrakcije skupnih potez teh različic. Le s primerjavo tistih dejavnikov iz preteklosti, ki skupaj s spremembami še naprej obstajajo, je mogoče določiti stopnjo in pomen teh sprememb (potrebno je torej znanje o kontinuiteti skupaj z zavestjo o spreminjanju). Vedenje o preteklosti je funkcionalno z dveh vidikov: 1. zagotavlja občutek stalnosti, kontinuitete, nadaljevanja (graditev novega ni mogoče izvesti na nekakšni tabuli rasi) in 2. nudi izvor, inspiracijo za družbene izboljšave, spremembe, razvoj.

Ker so različne oblike neformalnega (samo) organiziranja ljudi pri reševanju socialnih problemov, zagotavljanju socialne varnosti in zadovoljevanju skupnih potreb v naši preteklosti obstajale in so bile še zlasti razvite v času, ko te funkcije niso bile institucionalizirane in profesionalizirane s strani države in profesionalnih institucij, bi analiza le-teh ob upoštevanju obstoječih družbenoekonomskih razmer, prispevala k iskanju njihovega pravega mesta v družbenem sistemu, odkrivanju možnih področij spontanega neformalnega delovanja ljudi, koncipiranju in uresničevanju mehanizmov samoorganizacije in vzajemnega sodelovanja med ljudmi ter iskanju in zagotavljanju pogojev za razvijanje teh oblik.

4.2.

Analiza različnih področij, na katerih je potekal v preteklosti proces institucionalizacije nekoč povsem neposrednega zadovoljevanja potreb ljudi, danes pa obraten proces ponovnega oživljanja neformalnih oblik samoorganiziranja, bi lahko pokazala nekatere značilne zakonitosti tega razvoja⁹.

Ob prehodu v kapitalizem se je do skrajnosti zaostriло vprašanje eksistence množice nepreskrbljenih, ki so sestavljali rezervno industrijsko armado. Množična nezaposlenost in drugi problemi, ki so jih povzročili razvoj družbene delitve dela, tehnološke spremembe, procesi industrializacije in urbanizacije, razvoj delavskega gibanja itd., so ogrožali nadaljnji razvoj kapitalistične produkcije in socialni mir ter zahtevali ukrepanje države, ki je začela zaradi tega sistematično razvijati socialno politiko in strokovne institucije.

Isti družbenoekonomski procesi, ki so privedli do institucionalizacije funkcij, ki jih

Je pred tem zagotavljala družina, so razrahijali in v urbaniziranem okolju skorajda povsem uničili tradicionalno solidarnost, ki je človeku zagotavljala obstoj v predindustrijski družbi, kar je še povečalo zahteve in razvoj institucij.

Država je postopoma prevzemala odgovornost in skrb za delovne in življenjske razmere ljudi, pri čemer je v nasprotju s prejšnjimi neformalnimi in neinstitucionalnimi oblikami skušala zgraditi splošno (univerzalno) zadovoljevanje teh potreb.

Potreba po državni intervenciji se je na mnogih področjih pokazala že veliko prej, kot so dozorele ekonomske in družbene možnosti za njihovo realizacijo; zato se je dejavnost države spočetka praviloma omejevala na zakonsko reguliranje določenega področja, šele kasneje, ko so se povečale materialne, organizacijske in kadrovske možnosti, pa postane država tudi odgovorni in neposredni nosilec socialne reprodukcije v družbi. Navedeni razkorak med normativnim področjem in praktičnim izvajanjem načelno sprejetih funkcij države je bil prisoten na vseh področjih, vendar bolj izrazito na tistih, ki so bila vselej porinjena na obrobje družbe (na primer socialno skrbstvo). Čeprav je država že v srednjem veku razglasila načelo, po katerem je odgovorna za pomoč nepreskrbljenim, je na primer stara jugoslovanska država uspela pokriti komaj desetino potreb po socialni pomoči; vsi ostali primeri so bili prepuščeni cerkveni in zasebni dobrotelnosti ter medsebojni pomoči v okviru sorodstva, soseske, stanovanjskih in političnih organizacij.

V zvezi z navedenim velja seveda tudi nasprotna ugotovitev: čim manj se je država angažirala na določenem področju zadovoljevanja potreb ljudi, tem bolj se je razmahnilo delovanje zasebne organiziranosti, vzajemnosti in pomoči. Tudi v današnjem času opazamo, da se ob krčenju socialnopolitičnih problemov ali ob odsotnosti in zamujanju ustreznih ukrepov s strani države in njenih institucij, razširjajo različne oblike samoorganiziranja in prostovoljnega dela, zlasti še, kadar gre za nujno reševanje problemov, ki jih ni mogoče odložiti. Najlepši dokaz za to, kako se v takšnih primerih, kot posledica zavesti o nujnosti akcije, sprožijo številni spontani mehanizmi solidarnosti, nam posredujejo izkušnje iz našega narodnoosvobodilnega boja, ko so ljudje prostovoljno, spontano in organizirano poskrbeli za pomoč ranjencem in številnim drugim žrtvam vojne ter učinkovito sodelovali v podpori partizanski vojski in drugim oblikam osvobodilnega gibanja.

V procesu prevzemanja posameznih funkcij s strani države in institucij so neformalne oblike izgubljale pomen in bile celo zavestno porinjene v obrobní položaj, saj so na določeni stopnji razvoja predstavljale celo oviro napredovanju institucionalnih oblik in profesionalizacije posameznih dejavnosti (npr. zdravstva, šolstva, v manjši meri tudi socialnega skrbstva).

Danes smo priča ponovni afirmaciji neformalnih oblik samoorganiziranja in prostovoljnosti, ki jih povzročata širša družbena kriza in kriza institucij. Poseben vidik tega procesa predstavlja prizadevanje sodobnih razvitih držav, da bi s ponovnim uveljavljanjem neformalnih oblik samoorganiziranja uporabnikov zagotovile možnost večjega nadzora nad institucijami, ki so temu nadzoru ušle.

Danes je profesionalno delo v institucijah tako napredovalo, da zahteva nadaljni razvoj strokovnosti večjo stopnjo avtonomnosti in neodvisnosti od države. Na tej točki se interes države, ki si želi ohraniti in po možnosti celo povečati nadzor nad institucijami, sreča z nezadovoljstvom uporabnikov, ki očitajo institucijam brezosebni odnos do ljudi, neupoštevanje specifičnih potreb posameznikov, predolgotrajne in predrage postopke itd. Pobude ljudi za razmah neformalnega organiziranja in prostovoljnega dela gre tako na roko državi, ki jih skuša izrabiti tudi v tem pogledu.

5. ANALIZA OBSTOJEČIH DRUŽBENIH RAZMER V JUGOSLAVIJI

Naša država ni osamljen otok, neodvisen od zunanjega okolja, temveč se učinki svetovne recesije, restrukturiranja proizvodnje in prerazdelitve bremena krize na "slabšega partnerja" kot tudi plima neokonzervatizma in njegova restriktivna strategija do socialne politike in koncepta univerzalnega zagotavljanja socialnih pravic vse bolj čutijo tudi pri nas.

5.1 Neposredni učinki ekonomske krize

Večletno upadanje življenjskega standarda v vseh dimenzijah (osebna in skupna poraba) je povzročilo, da so osebni dohodki radikalno padli na raven, kot je bila v začetku 60-tih let, in da zagotavljamo že manj kot 10 % sredstev družbenega proizvoda za skupno porabo. Do neke mere se je padec življenjskega standarda in kva-

litete življenja pri posameznikih blažil s povečanjem obsega neformalnega dela, ki je ostalo edini izhod za ohranjanje standarda. Danes pa podatki kažejo, da je tudi ta možnost znotraj vladajočega načina produkcije izčrpana. Podatki tudi kažejo, da radikalno omejevanje osebne in skupne porabe ni vplivalo na povečanje akumulativne sposobnosti gospodarstva. Raziskovalci javnega mnenja opozarjajo na obstoječe preusmerjanje potrošnje v okviru družine v smislu reduciranja višjih oblik potrošnje. Obstajajo že skoraj nepremagljive ovire, da bi si posameznik v bližnji prihodnosti zagotovil stanovanje, ki zadovoljuje povprečna pričakovanja. Perspektive za zaposlitve in vse bolj tudi delovni pogoji postajajo pomemben izvor frustracij pri ljudeh.

Vse to vpliva na cilje in težnje ljudi, na ustvarjanje realnih možnosti za uresničevanje osebnih in skupnih ciljev ter istočasno vsiljuje izlive, pa tudi možne meje prostovoljnemu delu in drugim oblikam samoorganiziranja ljudi. Poslabšanje pogojev vedno nosi v sebi latentno nevarnost oživiljanja retrogradnega tipa solidarnosti, ki se omejuje na najožje okolje (družino, sorodstveno skupino, delovno okolje ipd.) in zapostavlja oziroma izključuje vse "nepoznane druge". Socialna akcija lahko zdrсне na "strategijo preživljanja", to je na združevanje in skupno sodelovanje na principih primarne solidarnosti pri iskanju dela, dodatnih virov dohodka, težje dostopnih dobrin in storitev. V takšnih pogojih "neznani drugi" (ljudje, ki živijo v siromaštvu, ostareli, invalidi, specifične skupine otrok...) niso več motivacija za delovanje. Vstran se potiskajo tudi spodbude za akcijo k izboljševanju naravnega, prostorskega in družbenega okolja ter kvaliteta življenja nasploh. V takih okoliščinah je tudi realno pričakovati oživiljanje konzervativnih stališč in predsodkov do članov drugih etničnih skupin, pripadnikov marginalnih in alternativnih skupin ipd.

5.2. Ali se spreminja družbeni odnos do socialne politike?

Nekateri bistveni dokumenti (separat o Temeljnih okvirih dolgoročne socialne politike, Politika razvoja družbenih dejavnosti kot faktorju gospodarske stabilizacije kot tudi vsi srednjeročni planski dokumenti za obdobje 1986-90) očitno menjajo odnos do socialne politike, še posebno na področju konkretnih ciljev in akcij oz. strategij. Izgleda, kot da se program stabilizacije uresničuje samo na področju socialne politike in družbenih dejavnosti. Navedeni dokumenti nedvoumno zahtevajo ponovno preverjanje vseh socialnih pravic, redukcijo vseh odhodkov v družbenih dejavnostih, prestrukturiranje oz. racionalizacijo vseh programov ipd.

Kolikor nam je dostopen pogled v stvarnost, brez ustreznih proučevanj in raziskovanj, se takšen koncept v praksi v veliki meri že realizira. Ta splošni odnos dobiva naravo jasno formulirane strategije in vpliva tudi na predstave in spremembe stališč pri ljudeh. Če se bo nakazana strategija nadaljevala, bo vsekakor vplivala na spremembo vrste konceptov, na osnovi katerih se je pri nas nekaj desetletij gradila praksa socialne politike. Ilustrirajmo to ugotovitev z nekaj primeri:

- zaostruje se delovna zakonodaja, legalizira stečaj delovne organizacije kot ena od osnovnih alternativ, ko nastopijo težave, namesto da bi se najprej upoštevali vsi dejavniki, ki vplivajo na uspešno delovanje delovnih organizacij; izrazit je padec nadomestil in trajanje podpore za čas brezposelnosti, povečuje se rezervna armada dela,
- drastično se zmanjšuje obseg socialnih programov (v zdravstvu omejevanje specialističnega in bolnišničnega zdravljenja, zmanjševanje porabe zdravil in različni pritiski na skrajševanje bolniškega staleža; v pokojninskem in invalidskem zavarovanju izrazito upadanje realne vrednosti pokojnin; v otroškem varstvu usihanje otroškega dodatka; v izobraževanju omejevanje dodatnih programov, upadanje vpisane generacije v okviru srednjega in visokega šolstva ter izrazito zmanjševanje obsega izobraževanja ob delu; v stanovanjski politiki drastično zmanjševanje obsega družbeno usmerjene stanovanjske gradnje in zoževanje družbenega stanovanjskega fonda samo na solidarnostna stanovanja idr.),
- odgovornost in bremena za socialno reprodukcijo se prenašajo z družbe na družino (primer: otroški dodatek) in tista za reprodukcijo delovne sile z družbe na delovne organizacije (primer: invalidsko varstvo, del zdravstvenega varstva),
- zožujejo se posamezne socialnovarstvene pravice ter zaostrujejo kriteriji upravičenosti do socialnih pomoči, s čimer se zmanjšuje obseg upravičencev (kljub ravno nasprotnim pričakovanjem, da se bodo zaradi naraščanja števila ljudi, ki si z rednim delom ne morejo zagotoviti zadostne socialne in materialne varnosti, potreba na tem področju povečala),
- izrazito upada kvaliteta storitev,

- pojavljajo se zahteve po privatni praksi v zdravstvu, vzgoji in varstvu otrok, mor-
da jutri še kje druge. Ali bo to privedlo do paralelne mreže ustanov za bogate
in siromašne?

Značilnosti in trende takšnih sprememb bi morali nekako pazljivo spremljati, saj
pomenijo vračanje na začetke socialne politike, t.j. le na skrb za siromašne in
ranljive skupine prebivalcev, medtem ko se od vseh ostalih zahteva, da najdejo
oporo za ohranitev materialnega položaja in družbeno promocijo v družini, ožjem
krogu sorodnikov, neposrednem delovnem okolju ali v skupinah za vzajemno pomoč.
Takšen koncept vodi k povečevanju družbene neenakosti, zmanjševanju možnosti za
izobraževanje, prostorsko segregacijo idr. Kdor sprejme takšen koncept, se mora
nujno zavedati teh posledic. To bi v bistvu pomenilo rušenje obstoječega koncepta
socialne politike in zahtevo po njegovi reinterpretaciji v smislu vračanja in zoževa-
nja na kurativno (socialno-skrbstveno) funkcijo.

5.3. Razvitost samoupravnih odnosov

- Ves naš tekst prežema dejstvo, da so možnosti za večji razmah iniciative ljudi in
njihovega samoorganiziranja neposredno odvisne od ustvarjene družbene (politične)
infrastrukture, ki omogoča tak pristop, s tem da zagotavlja:

- decentralizacijo sredstev, programov ter nadzora vseh družbenih in političnih
procesov,

- aktivno participacijo ljudi na vseh področjih družbene organizacije.

Vse to pa je v bistvu tudi temelj samoupravne transformacije naše družbe. Zato
se danes pred nas vse bolj izrazito postavlja vprašanje: Kakšne bodo posledice
naraščanja državne regulative, ki smo ji priča? Ali ustvarjanje pogojev za "transfor-
macijo" samoupravnih odnosov v nekaterih vitalnih dimenzijah (ukinjanje SIS idr.)
ogroža samoupravno oz. aktivno sodelovanje ljudi? Ali dejansko zamira avtonomija
ljudi in njihovo samoorganiziranje ter vloga organiziranih oblik samoupravnega odlo-
čanja kot kanalov za ustvarjanje skupnih stališč in strategij najširših družbenih slo-
jev?

Zakaj je to pomembno? Socialna politika obstaja le toliko, kolikor ljudje neposredno sodelujejo pri njenem oblikovanju. Prepuščanje "drugim", da odločajo o potrebah ljudi, da jih "varujejo" pred življenjskimi težavami, da oblikujejo namesto njih razvojne programe ipd., postavljajo ljudi v okvire socialne kontrole, vsiljenih načinov potrošnje, restriktivne narave uslug ter paternalističnega odnosa profesionalnih delavcev.

Danes sta na tem področju vse bolj v ospredju dve oviri, ki med drugim vplivata tudi na pogoje in možnosti za razvoj prostovoljnega dela in samoorganiziranja ljudi:

- decentralizacija političnega sistema daje dovolj prostora za uveljavljanje lokalnih iniciativ in potencialov, istočasno pa ni učinkovite koordinacije, ustvarjanja enotnih programov ipd., kar povzroča počasno sprejemanje odločitev, ustvarjanje ad hoc koalicij s partikularnimi interesi. Ob tem se nemalokrat pomembne odločitve dejansko še vedno sprejemajo s strani odtujenih centrov družbene moči, in sicer po neformalnih in institucionalno neregularnih poteh, mimo javne razprave, brez odgovorne strokovne in družbene udeležbe znanosti ter brez dejanskega demokratičnega sporazumevanja in usklajevanja. Posledice takšne prakse so voluntarizem, utemeljenost programov samo v ekonomski logiki ali ozko znanstveno-tehnoloških kriterijih, pragmatično spreminjanje programov v duhu dnevne politike. Vse to vodi k pasivizaciji večinoma zgolj formalnih udeležencev v procesu odločanja ter v podrejanje znanosti pa podrejanje političnih in drugih subjektov zgolj kriterijem dnevne politike;

- drugo pomembno oviro pa predstavlja t.i. "hiperinstitucionalizacija" samoupravljanja, za katero tiči logika formalne perfekcije in ki povzroča nepotrebno zapletenost, inertnost in neučinkovitost ter s tem blokira temelje, to je spontanost in kreativni potencial, ki ga samoupravljanje predstavlja. Ljudi pri nas obstaja paradoksalni sindrom, značilen za zaprte patriarhalne sredine, ki se bojijo vsega, kar se začne spontano, neformalno, kar ne poteka v skladu z vsemi institucionaliziranimi postopki, kar ne izhaja iz skupin, ki so javno pooblaščen, da dajejo predloge. Številne pobude ljudi se zato ustavijo že v prvi fazi, ko se niso uspeli niti dobro izraziti; dogaja pa se tudi, da se aktivnost skupine, ki je začela z delom povsem spontano in na neformalni osnovi, konča v tistem trenutku, ko jo ustreza

organizacija formalno vključi v svoj sestav in ji predpiše rutinske organizacijske in delovne okvire. Ti so namreč z vidika prostovoljnega dela preveč togi in prezahtevni (npr. upoštevanje vseh predpisov, ki določajo poslovanje društev in družbenih organizacij).

6. NEKAJ ODGOVOROV NA OBSTOJEČO KRIZO - PREDLOGI IN MOŽNOSTI

Učinki ekonomske krize in celotna družbena situacija danes zahtevajo tudi pri nas nove iniciative in odgovore. Kriza ni nič drugega kot znak, da stare oblike regulacije ne morejo več služiti učinkovitemu usmerjanju družbe oziroma da so postale celo izvor blokad za njen razvoj. Znotraj okvira, ki ga predstavlja kriza, se vedno rojevajo in oblikujejo nove oblike in obrazci delovanja. Odgovorov na to, kako jih vključiti v obstoječi družbeni sistem oziroma koncept socialne politike, je več, so pa danes še v veliki meri neraziskani. Povsem jasni tudi niso odgovori, ali naj institucije in država spodbujajo in urejajo te oblike delovanja ali naj jih prepustijo zgolj samoregulaciji. In še bi lahko naštevali.

V odgovorih in predlogih prav gotovo ne moremo biti ne sistematični ne celoviti, saj so na tem področju v veliki meri odsotne temeljitejše analize in raziskave. Kljub temu bomo poskušali opozoriti vsaj na nekatere:

1. Iz vsega navedenega najprej sledi, da je nujna zahteva po **revitalizaciji samoupravljanja**. Če se bo namreč nadaljevala redukcija samoupravnih odnosov in krepila vloga države, potem bo interes za prostovoljno delo in druge oblike samorganiziranja ljudi pri zadovoljevanju lastnih in skupinskih potreb nujno upadel (le če bo posameznik eksistenčno prisiljen v to, bo sam ali skupaj z drugimi poskušal reševati svoj položaj, vendar na principih primarne solidarnosti in v okviru najožjega okolja - družine, sosedov, sorodnikov, sodelavcev na delu). To pomeni:

- nujno moramo izpopolniti sistem oziroma proces političnega odločanja in vanj vgraditi metodologijo aktivne demokratične in samoupravne koordinacije, kar pomeni visoko stopnjo sodelovanja in proces stalnega usklajevanja in združevanja različnih interesov in ciljev. Pogoj za oživitvev v praksi pa zahteva polno angaži-

ranje strokovnih in znanstvenih delavcev, enovitost in povezanost informacijskih tokov idr.,

- bistveno spremembo morajo doživeti sedanje oblike samoupravne hiperinstitucionalizacije in dati prostor novim in fleksibilnim oblikam samoorganizacije in prostovoljnega dela ljudi: ti lahko dobijo različne funkcije, zlasti pa: 1. sprejemajo naloge, ki jih institucije "zapostavljajo", ter 2. izražajo kritični odnos do rutinske in administrativne prakse institucij in jim s tem postanejo ne samo komplementarne, temveč lahko vplivajo tudi na njihovo revitalizacijo,
- dograditi moramo samoupravno interesno organiziranost na področju družbenih dejavnosti. Dokler se bo samoupravna interesna skupnost omejevala na normativno odločanje, na razdelitev sredstev in na klasičen nadzor nad socialnimi institucijami, bo ohranjala paradržavno vlogo. Iz takšnega realnega položaja izhaja, da togo upravlja s pomočjo predpisov, da usmerja in nadzoruje, da organizacijsko in finančno ni dovzetna za različne nove iniciative in fleksibilne programe idr.

Namesto tega bi morale samoupravne interesne skupnosti postati okvir za samostojno in neposredno povezovanje tistih uporabnikov in izvajalcev, ki imajo istovetne interese oziroma potrebe, ter za spodbujanje in podporo tudi različnih iniciativ, novih programov in prostovoljnega dela.

2. Kot druga zahteva se pojavlja **oblikovanje optimalne strategije in koncepcije socialne politike**, ki bo izražala potrebe in cilje večine prebivalcev. To pomeni, da pri opredeljevanju prave vloge in funkcije socialne politike ne bomo za tiste razlage, ki vodijo njeno funkcijo samo v skrbri oziroma varstvu človeka pred življenjskimi stiskami in težavami in s tem le v kurativnem reševanju socialnih problemov. Prav tako bomo tudi proti razlagam, ki vidijo funkcijo socialne politike samo v redistribuciji družbenih dobrin in storitev in s tem v kompenziranju posledic obstoječega ekonomskega sistema. Zavzemati se bomo morali tudi in predvsem za razvojno in produktivno funkcijo socialne politike¹⁰, to je za uveljavitev socialne politike kot pomembnega dejavnika pri usmerjanju razvoja družbe in človeka oziroma izboljševanju življenjskih in delovnih pogojev za vse člane družbe, kar med drugim pomeni tudi iskanje novih oblik družbenosti in utrjevanje avtonomnega položaja posameznika.

3. Nosilci socialne politike bodo morali nujno preseči obstoječe parcialno reševanje socialnih problemov in **zgraditi široke integralne programe socialne politike**, izhajajoče iz konkretne vsebine oziroma problemov. Tu mislimo na oblikovanje skupnih programov različnih samoupravnih interesnih skupnosti, ki bodo vključevali formalne in neformalne izvajalce; na osvajanje koncepta skupnostnega socialnega dela (komplementarno sodelovanje različnih profesionalnih institucij ter skupin samoorganiziranih in prostovoljno združenih posameznikov); ter na dejansko uresničitev ustavne opredelitve krajevne skupnosti kot "specifične samoupravne skupnosti delovnih ljudi in občanov v kraju, kjer živijo, kot demokratične in samoupravne oblike zadovoljevanja celotnega kompleksa neposrednih interesov in potreb ljudi, kot oblika humane človeške integracije, solidarnostnega povezovanja in sodelovanja delovnih ljudi in občanov na območju njihovega bivanja". (E. Kardelj).
4. **Profesionalne institucije bodo morale spremeniti svoje delovanje in se reorganizirati** oziroma "eksternalizirati" proizvodnjo nekaterih storitev. Še naprej naj bi opravljale najzahtevnejše storitve, to je tiste, za katere je potrebna draga in zahtevna oprema ter specializirano znanje. Poleg tega pa bi morale razviti mrežo za izobraževanje, svetovanje, animiranje in spodbujanje, koordiniranje akcij in iniciativ, tako potrebnih za razvoj prostovoljnega dela in drugih oblik samoorganiziranja ljudi. Razviti bi morale partnerski odnos z njimi, ne pa paternalističnega, zasnovanega na superiornosti znanja ali avtoritete institucije.
5. Proces razvijanja mreže vseh oblik samoorganiziranja, samopomoči in prostovoljnega dela bo potekal le do neke mere spontano. Potrebna bo **trajna načrtna družbena akcija** za premagovanje odtujenosti med ljudmi, strahu in predsodkov, nevarnosti izkoriščanja ipd. Da pa bo učinek te akcije večji, bo treba najprej načrtovati le nekaj smeri akcije-nekaj tipičnih eksperimentalnih programov - in jih v različnih okoljih sistematično preizkusiti (s pomočjo SZDL in drugih političnih subjektov ter ob pomoči strokovnih in znanstvenih delavcev). Zavedati se moramo, da sploh nimamo izdelanih metod in mehanizmov za samoorganiziranje občanov, metod za delo akcijskih skupin ipd. Zato je nujno potreben razvoj znanstveno raziskovalnega dela na tem področju. Izhodišče pri tem pa bo moralo biti, da homo nadgrajevall tisto, kar v dejanskem življenju že obstaja, zato bo

treba v vsaki skupnosti poiskati njene pretekle in sedaj obstoječe načine reševanja skupnih problemov. Poleg politične podpore tem akcijam in oblikam samoorganiziranja ljudi pa bo treba zagotoviti tudi materialne in kadrovske možnosti.

6. Nujno potrebna in trajna pa je tudi akcija v **prosvetljevanju ljudi** v smeri večjega zavedanja odgovornosti za reševanje lastnih in skupnih problemov in zadovoljevanja lastnih in skupnih potreb kot tudi v smeri pridobivanja sposobnosti, veščin in znanja, da se v primeru, ko gre za lastno zdravje, naučijo pravil higijene, da postane zbiranje in poznavanje zdravnih rastlin del splošne kulture in da bo načelo "naredi si sam" sprejeto ne samo v tehnično-instrumentalni sferi. Potrebno je tudi **drugačno izobraževanje in usposabljanje profesionalnih delavcev**, in sicer v vseh programih, ki usposabljaajo za delo z ljudmi, kot tudi v okviru splošnega izobraževanja vseh za odgovorno ravnanje v družbi.

OPOMBE

1. Ciril Klajnšček: Institucionalizacija življenja in delo z ljudmi, v zborniku Pro-stovoljno delo na področju socialnih dejavnosti, Socialno delo 3, Ljubljana 1984.
2. Primer takšnega spontanega, solidarnostnega odgovora na nastalo situacijo je bila letalska nesreča na Korziki, ob kateri je okolje ponesrečencev v Sloveniji, sorodniki, sosede, delovne organizacije, Centeri za socialno delo in druge insti-tucije takoj in brez vsakršnih zunanjih spodbud ukrenilo vse, da bi bile posledice te katastrofe čim manjše.
3. Johannes Berger, Lore Weber-Voigt: Neformalni sektor in alternativna ekonomija, Časopis za kritiko znanosti, št. 62/63, 1983, stran 9.
4. Poleg teh dveh obstaja v odnosu do države oziroma do njenih socialnopolitičnih programov tudi kritika socialistične levice, ki sicer ne zanika dejstva, da je boj delavskega razreda za zaščitno zakonodajo, razširjene socialne pravice idr. pri-vedel do bistvenega izboljšanja življenjskih razmer velikega števila delovnih ljudi, vendar pa istočasno ugotavlja, da so obstoječa država in njeni socialnopolitični programi funkcijsko in stroškovno neučinkoviti (ne odpravljajo vzrokov, temveč le kompenzirajo posledice; prerazdelitev ne poteka med delom in kapitalom, tem-več le znotraj delavskega razreda; velik del sredstev za socialne programe gre za vzdrževanje administrativnega aparata itd.), da delujejo represivno v funkciji socialne kontrole ter da so tudi vir napačnih predstav o zgodovinski resničnosti, saj neupravičeno ločujejo področje dela, produkcije, primarne delitve dohodka in področje reprodukcije, sekundarne distribucije.

Claus Offe: Družbena moč in politična oblast, Delavska enotnost, Ljubljana 1985, str. 93.

5. Brez neposrednega sodelovanja ter prevzemanja izvršilne funkcije s strani ne-posrednih uporabnikov, proizvodnja storitev (delo z ljudmi) ne more biti produ-ktivna ali učinkovita. "Predmet" obdelave, to je ljudi, pač ni mogoče narediti ali obdelati na enak način kot v materialni proizvodnji; tu namreč predmet iz-voja produkcijo sam na sebi, poleg tega pa se mora biti sploh pripravljen spu-stiti v določene produkcijske interakcije.

Claus Offe, prav tam, str. 80.

6. Razvoj družbenih dejavnosti predstavlja osamosvajanje posebnega področja družbe-nega dela, namenjenega proizvodnji storitev. Družbene dejavnosti so se začele razvijati s prenosom vzgoje, izobraževanja, varstva otrok, socialnega varstva idr., funkcij iz družine, sorodstvenih in sosedskih (vaških) skupnosti v družbene službe. Danes predstavljajo neizogiben in komplementaren del industrijske proizvodnje. Na eni strani so vsrkale odvečno delovno silo, na drugi strani pa so reševale po-sledice enostranskega ekonomističnega pristopa k družbenemu razvoju, ki je za-radil usmerjenosti v dohodek in akumulacijo zanemaril socialni vidik razvoja.
7. Pri neformalnih dejavnostih, kot so prostovoljno delo, oblike samopomoči in vza-jemne pomoči, samoorganiziranje ljudi v združenjih in društvih ter druge oblike neposrednega vključevanja ljudi v reševanje lastnih in skupnih problemov, gre za

dejavnosti, ki jih ne sproža v prvi vrsti abstraktni dohodkovni motiv, temveč konkretni motiv potrebe. Primarni cilj njihove dejavnosti je vedno pokrivanje konkretnih potreb ljudi.

8. Eurosocial Reports, No 25, Vienna 1985.

9. Poglejmo si nekaj konkretnih področij obstoja takšnih oblik v preteklosti:

V izrazite elemente solidarnosti najdemo v naši preteklosti in sedanjosti v okviru vaške solidarnosti, kjer se je dolgo ohranilo izročilo, po katerem so interesi vaške skupnosti pomembnejši od zasebnih interesov posameznih članov. Na višji razvojni stopnji se je predpostavka, da je bistvo solidarnosti v menjavi dela (na nižji stopnji jo izraža institucija medsebojnega obdarovanja), še močnejše izrazila. Kot ugotavlja M. Makarovič, se solidarnost in vzajemnost na vasi konča, ko ni več verjetnosti, da bodo posamezniki lahko povrnili dano pomoč oziroma prispevali skupnosti, zato soseska hladnokrvno izloči ostarela kmečka gospodinjstva, ki niso več zmožna vračati pomoči. Vaška solidarnost je utemeljena na menjavi dela, je v svojem bistvu solidarnost enakopravnih ljudi, ki so delovno in ekonomsko sposobni vračati, kar so prejeli po solidarnostnem načelu. Na selektivnost medsebojne pomoči na vasi kažejo tudi različni izrazi za to pomoč, ki jih je našla Makarovičeva. Poleg izrazov, ki kažejo na vračanje pomoči ("gremo na odslužek", "gremo na odvracek" ipd.), se postavljajo tudi izrazi, kot so "pomoč iz dobre volje", "pomoč za dobro strit", "pomoč za boglonej" in podobni, ki označujejo pomoč tistim članom vaške skupnosti, ki niso delovno enakovredni, ki pomoči niso sposobni vrniti in ki za svoje preživljanje potrebujejo več kot lahko sami ustvarijo z delom. Za pomoč tem članom so se izoblikovala posebna merila, ki so zagotavljala dajalcu povračilo na psihološki ravni ("ko bomo mi stari, bodo pa drugi nam pomagali"), prejemniku pomoči pa je dajala ta pomoč občutek odvisnosti in ga izločila iz kroga enakovrednih subjektov solidarnosti, ki so bili sposobni vračati dobrine in usluge. Posebne oblike stigmatizacije so značilne za pomoč, ki je bila namenjena posameznikom na robu vaške skupnosti (nemočni, brez svojcev, berači, kršitelji norm). Pomoč tem ljudem, ki jih je skupnost z dajanjem pomoči vedno znova zaznamovala in odrivala na rob, je utelešenje grožnje pred kršenjem norm in opora medsebojne solidarnosti enakovrednih članov.

2/ Oblike samopomoči in vzajemne pomoči so predstavljale tudi pomembno obliko reševanja socialnih vprašanj ter oblike združevanja delavcev že v samih začetkih delavskega gibanja. Pomembno obliko za reševanje materialnega položaja delavstva na podlagi samopomoči so predstavljale potrošniške in produktivne zadruge. Njihov namen je bil pomagati članom v materialni stiski in jih zaščititi pred izkoriščanjem s strani kapitalistov. Druga oblika delavske vzajemne pomoči so bile delavska podporna društva. Dokler delavstva v primeru bolezni, nezgode, starosti in smrti ni varovalo socialno zavarovanje, po uvedbi tega zavarovanja pa ga je varovalo preslabo, so si delavci pomagali z vzajemno pomočjo. Ustanavljali so bolniške in pokojninske blagajne. Te oblike so nastale iz pobud neformalnih skupin, sčasoma so postale delno formalizirane s strani države (pravilniki o delovanju, odprava zlorab idr.), dokler ni država z uvedbo institucij socialnega zavarovanja začela neposredno izvrševati socialnovarstveno funkcijo. Zanimivo je tudi, da je bila vzajemnost med delavci najprej in najbolj razvita tam, kjer so bila delovna mesta najbolj ogrožena (ru-

darji-bratovske skladnice).

3/ Kadarkoli v zgodovini se pojavi zaposlovanje obeh staršev, se pojavijo oblike varstva otrok. Pri materi, ki je morala v tovarno, ali pa je od jutra do večera delala na polju, so varovali otroke starejši otroci ali babice ali sestrična, ki so jo vzeli za pesterno. V slovenskem kmečkem življenju izpred petdesetih let je obstajalo precej oblik varstva, nekako na meji med dnevnim varstvom in rejo v okviru široko razpredenih sorodniških vezi. V meščanski družini, ki si je to lahko privoščila, so varovale in vzgajale otroke pestunje in guvernante. Tudi institucionalne oblike varstva in vzgoje otrok niso odkritje današnjega časa. Če ne upoštevamo sirotišnic in drugih socialnih zavodov, v katerih so bili deležni "varstva" predvsem otroci brez staršev in ki imajo starejši datum, lahko zasledimo prva otroška zavetišča oz. oskrbovališča za varstvo in dnevno oskrbo otrok siromašnih in delavskih staršev že takoj na začetkih industrializacije in pojava delavstva. Nekoliko kasneje so se pojavili tudi otroški vrtci, katerih vzgojna dejavnost je bila namenjena le izbrancem, otrokom iz srednjih in višjih slojev. Vendar do močnejšega razvoja predšolskih ustanov ni prišlo ne v času avstro-ogrske monarhije ne v času stare Jugoslavije, saj je bila iniciativa za ustanavljanje teh ustanov prepuščena cerkvenim in dobrodelnim društvom ter zasebnikom. Šele po drugi svetovni vojni so bili ustvarjeni pogoji za množično institucionalno predšolsko vzgojo in varstvo.

10. Poudarjanje razvojne in produktivne funkcije socialne politike pomeni najprej, da se bomo zavzemali za dejansko uveljavitev socialne politike kot pomembnega dejavnika pri usmerjanju razvoja družbe in človeka; za spremljanje dinamike socialnih pojavov; za razkrivanje družbenih vzrokov, nastajanja socialnih problemov; za tesno povezanost in prepletenost med ekonomskim in socialnim razvojem oz. upoštevanjem socialnih posledic ekonomskega razvoja in vplivanja socialnih in drugih sprememb na ekonomski in družbeni razvoj ter za uveljavitev spoznanja, da je usmerjanje družbenega razvoja, kot zavestno vplivanje na procese družbene reprodukcije, potrebno v prvi vrsti zaradi zadovoljevanja človeških potreb in nadaljne humanizacije družbe. Zavzemali pa se bomo tudi za takšno povezavo med socialno politiko in ekonomsko produkcijo, da bomo začeli presegati tretiranje človeka kot produkcijskega faktorja in delovne sile kot stroška te produkcije in da bomo uveljavili tako socialno politiko, ki bo vse manj v funkciji reprodukcije delovne sile, ki služi samo količinskemu porastu proizvodnje, in vse bolj v funkciji boja, da bi ekonomska produkcija postala sredstva za ustvarjanje večje kvalitete življenja za vse člane družbe in da se presežna vrednost usmerja od kapitala k delu oziroma k človeku.

Dr. Miroslav Ružica, profesor, Viša škola za socialne radnike, Beograd.

Pavla Rapoša-Tajrnek, višja predavateljica, Višja šola za socialne delavce v Ljubljani.

Maja Vojnovič, svetovalka za socialno varstvo, Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo, Ljubljana.

POROČILA O RAZPRAVAH V SEKCIJAH IN ZA OKROGLIMI MIZAMI NA JUGOSLOVANSKEM POSVETOVANJU O PROSTOVOLJNEM DELU V DRUŽBENIH DEJAVNOSTIH

Delo na posvetovanju, ki je bilo novembra 1985 v Cankarjevem domu v Ljubljani, je potekalo v šestih sekcijah in za tremi okroglimi mizami. Sekcije so obravnavale naslednje teme: 1. Prostovoljno delo kot bistvena sestavina uresničevanja socialnih ciljev, 2. Uveljavljanje prostovoljnega dela v družbenih institucijah, 3. Organizacija prostovoljnega dela v krajevni skupnosti, 4. Neposredno sodelovanje in medsebojna pomoč delavcev v OZD, 5. Prostovoljno delo mladih, 6. Vloga družbenih organizacij in društev pri razvijanju in spodbujanju prostovoljnega dela. Za okroglimi mizami pa so razpravljali obravnavali tudi vprašanja: 1. Prostovoljno delo in sekcije SZDL, 2. Teoretski koncepti prostovoljnega dela pri uresničevanju socialnih ciljev, 3. Socialno delo z delavci na začasnem delu v tujini.

Poročilo sekcije "Prostovoljno delo kot bistvena sestavina uresničevanja socialnih ciljev"

Vodja sekcije: Ante Matutinović

Poročevalec: Maja Vojnovič

Razprava se je dotaknila naslednjih področij: razjasnjevanje pojmov in kategorij, solidarnost kot projekt samoupravne socialistične družbe, motivacijski mehanizmi, problematika vrednostnega sistema in vzgoje, vključitev znanstvenega raziskovanja, vloga in pomen Rdečega križa.

Razprava o pojmih in kategorijah

Dotaknili smo se več vprašanj. Najprej je bilo predlagano, naj bi namesto izraza "prostovoljno delo" uporabili izraz "dobrodelno delo" (dobrotvorno, shr.), češ da gre pri prostovoljnem delu vselej za dobro delo, uslugo, za družbeno koristne humane dejavnosti ipd. Tako pojmovanje zveja prostovoljno delo na karitativnost, samaritanstvo, altruizem, enostransko izmenjavo, skratka dajanje, ne da bi pričakovali povrnitev usluge. S takšno opredeliljivo prostovoljnega dela bi tudi pojem socialne politike zožili na njeno kurativno in redistributivno funkcijo namesto na razvojno produktivno, saj je prostovoljno delo metoda uresničevanja socialne politike. Izražena je bila tudi zahteva, naj se jasno loči prostovoljno delo, ki ga povzroča pavperizacija ljudi, in prostovoljno delo, ki naj bi služilo humanizaciji družbe in socialnemu razvoju. Z drugimi besedami: razlikovati je treba med potrebo po razširjanju prostovoljnega dela samega po sebi in med prostovoljnim delom, ki bi težilo k ponovnemu oživljanju institucionaliziranega socialnega dela. Zahtevali so tudi, naj bi ponovno definirali pojem dela, kadar se pojavlja kot delo z ljudmi. Misel da je mogoče prenašati modele dela v materialni proizvodnji (proizvodnji uporabnih vrednosti) na vse druge oblike človeškega delovanja, je iluzija. Pri delu z ljudmi, kamor sodi tudi prostovoljno delo, gre namreč za oblike neposredne pomoči, skozi katere se izraža potreba človeka po človeku oziroma samopotrjevanje dveh ali več ljudi in njihove človeške identitete. Gre torej za človeško in ne le družbeno, sistemsko ali institucionalno pomoč. Delo z ljudmi (proizvodnja storitev) namreč ni učinkovito, če "uporabniki" ne sodelujejo neposredno in ne prevzemajo izvršilnih funkcij. Poleg tega človeka, ki je v vlogi "predmeta dela", ni nikoli mogoče obdelati na enak način kot predmet dela v materialni proizvodnji. On namreč izvaja produkcijo sam na sebi, poleg tega pa mora biti pripravljen, da se spusti v določene produkcijske odnose oziroma interakcije. S tem seveda ni mogoče zanikati tega, da so institucije nujne, lahko pa zanikamo osnovno delitev dela in na njej temelječo potrebo zgolj po institucijah. Lahko se zavzemamo za vračanje odtujene družbene moči delujočemu posamezniku; lahko se zavzemamo za človeka kot subjekt družbenih dejavnosti.

Zastavljeno je bilo tudi vprašanje, ali je pri nas kult dela res v krizi. Empi-

rična raziskovanja kažejo, da je delo še vedno osrednja človeška vrednota, čeprav bolj kot sredstvo za pridobitev položaja, statusa in družbenih dobrin kot pa moralna obveznost. Vprašali smo se tudi, ali industrializem ni porušil tradicionalnih norm in vrednot in ali se res vračamo k tradicionalnim oblikam vzajemne pomoči. Mar danes ne prevladujejo individualistično orientirane vrednote? Ali niso v sedanjih razmerah ljudje bolj nagnjeni k individualni ali skupinski samopomoči, samoprodukciji in samozaposlovanju kot pa k prostovoljnemu delu, altruističnemu dobrodelnemu delu in podobnemu delu za druge? Zato bi bil namesto prostovoljnega dela morda boljši izraz "oblike samoorganiziranja ljudi". In še eno vprašanje se je pojavilo v zvezi s tem: Ali je prostovoljno delo kot način samoregulacije, spontanosti ipd. v naši družbi sploh zaželeno, (težko ga je namreč regulirati). Lažje je kontrolirati in usmerjati dejavnosti, če so institucionalizirane.

Solidarnost kot projekt samoupravne socialistične družbe

Če primerjamo našo ustavno opredelitev solidarnosti s sociološkim pojmom, lahko ugotovimo, da je solidarnost cilj in norma, ki sicer ne negira solidarnosti naravnih skupin, vendar na njih tudi ne gradi. Institucionalizirana je tako, da človeka obvezuje le na ozkem področju, to je humanitarnem, za vse ostale stvari pa so zadolžene institucije. Sistemsko se solidarnost v širšem pomenu uresničuje le s premeščanjem sredstev, t.j. presežne vrednosti. S tem se omejuje na uravnavanje odnosov med gospodarstvom in drugimi deli družbenega sistema. Ustavna določila ostajajo dosledno zunaj tradicionalnih pojmov solidarnosti kot občutka pripadnosti primarni ali sekundarni družbeni skupini in kot njihove interesne povezanosti. Ob tem se moramo zavedati, da normativna določila ne morejo zaživeti brez interakcije različnih interesov in ne da bi zagotovili postopke za njihovo usklajevanje. Sistemsko se je solidarnost torej skrčila na delitveno načelo, komplementarno načelo delitve po delu, izgubila pa se je njena prvotna dejavna komponenta-utrjevanje in usklajevanje interesov v imenu razvojnih ciljev družbe. Zato se zastavlja vprašanje, ali ni treba ponovno začeti razpravo o konceptu solidarnosti v samoupravni socialistični družbi kot tudi o pogojih za njegovo uresničevanje.

Motivacijski mehanizmi

Razprava o tem vprašanju je bila precej nepovezana, zato smo jo tudi zapisali v obliki nepovezanih alinej.

- Imamo bogata strokovna spoznanja pa tudi vrsto družbenopolitičnih dokumentov. Vendar to ne morejo biti neposredni motivacijski vzvodi, temveč le strokovne usmeritve in pravnonormativni okviri. Razen abstraktnega ideala socialistične solidarnosti ljudem nismo dali nikakršnega motiva za prostovoljno delo. Dokler bodo družbenopolitične organizacije razpravljale o prostovoljnem delu le na republiški ravni, njihovi funkcionarji v krajevni skupnosti pa bodo negativno nastrojeni do prostovoljnega dela, ni pravih možnosti za to delo, saj se lahko odvija le v krajevni skupnosti ali organizaciji združenega dela.
- Dokler družba ne bo vrednotila prostovoljnega dela, zanj ne bo motivacije.
- Tudi strokovno usmerjeno poklicno delo je lahko ena od motivacij za prostovoljno delo.
- V človeku je imanentna potreba po drugem človeku, po sodelovanju z drugimi. Nekoč je bilo obvladovanje naravnih sil spodbuda za prostovoljno delo - je morda danes negotova prihodnost taka spodbuda?
- Kako je mogoče motivirati delavce v ozdih, če na eni strani doživljajo popolno nemoč vplivanja v delegatskem sistemu in če na drugi strani sploh nimamo pravega nosilca socialne etike v nasprotju s poslovno etiko, saj v ozdih ni uveljavljene strokovne socialne službe, torej ni profesionalnosti na področju socialne politike?
- V zvezi z vprašanjem motivacije za prostovoljno delo je brez dvoma zelo pomemben tudi obstoječi vrednostni sistem. Zdi se, da pri ljudeh raste utilitaristični, koristolovski individualizem.
- Če so razvojni motivi za prostovoljno delo le socialni problemi, potem se

prostovoljno delo ne more razvijati in prispevati k uresničevanju socialnih ciljev.

- Katere so razvojne sile prostovoljnega dela v okviru pojma dela? To so: obstoječe vrednote in norme; strukturne determinante, in sicer (1) težnja k skrajševanju delovnega časa in s tem možnosti za dejavnosti zunaj zaposlitvenega sistema, (2) razkorak med rastjo produktivnosti v proizvodnih dejavnostih v primerjavi z družbenimi dejavnostmi. Počasna rast produktivnosti v družbenih dejavnostih je velik ekonomski problem, saj so te dejavnosti vse dražje. Ena od možnih rešitev je, da postanejo te dejavnosti bolj tehnološke: proizvodnja storitev se tipizira in standardizira. Druga rešitev pa je: storitve naj ostanejo osebne in proizvodnja naj se na področju družbenih dejavnosti "polarizira": Neposredne človeške potrebe naj se vse bolj zadovoljuje s prostovoljnim delom in drugimi oblikami aktivnega in neposrednega samoorganizirajočega zadovoljevanja potreb ljudi. V tem se odraža spoj ekonomske logike in spontanega odgovora v socialnem področju.

- Podane so bile tudi zanimive ugotovitve Marije Makarovič, ki je raziskovala motive za medsebojno pomoč na vasl. Ugotovila je, da pri tej pomoči v glavnem ne gre za altruizem, ampak za zamegljeno medsebojno izmenjavo dela po načelu "daj-dam", in da obstajajo jasna merila za vrednotenje dela in mehanizmi izmenjave.

- Poudarili smo tudi pomen združevanja profesionalnega in prostovoljnega dela, ki sta pola istega kontinuumu; prav tako smo poudarili potrebo po deinstucionalizaciji družbe v smeri njene demokratizacije, odpiranja itd. Le skozi konkretno neposredno človekovo dejavnost lahko humaniziramo institucionalni sistem in odnose med ljudmi.

Vrednostni sistem in vzgoja

Dotaknili smo se tudi vprašanja o obstoječih vrednostnih sistemih, ki niso naklonjeni prostovoljnemu delu in sodelovanju z drugimi. Tudi v vzgojno izobraževalnem procesu smo zanemarili obveznost, da je treba drugim, ki so v stis-

ki, pomagati. Ne uveljavljamo misli, da je življenje nekaj vredno le, če se imajo imajo tudi drugi. Eden od pogojev za razvoj prostovoljnega dela je prav v privzganjanju pravil in moralnih načel, ki motivirajo za tako delo.

Potreba po raziskovanju

Zelo smo poudarili potrebo po raziskovanju na področju prostovoljnega dela. Predlagali smo, naj bi bil eden od sklepov posveta zahteva po skupnem in komparativnem raziskovanju. Dokler tega ni, ne moremo brez kakršnihkoli pomislekov zagovarjati nove zamisli. Dosedanje kvantitativne raziskave so pokazale svoj omejeni doseg. Visok odstotek ljudi je v anketni raziskavi v Velenju odgovarjal, da je pripravljen prostovoljno delati; hkrati pa so ti ljudje menili, da drugi niso; in zato se tudi oni ne ukvarjajo s prostovoljnim delom. Raziskovanje na tem področju je treba usmeriti v aplikativne raziskave, in sicer v akcijske in evalvacijske. To pomeni, da je treba ljudi neposredno vključiti v raziskovanje in tako preseči odtujeno, od realnih problemov odmaknjeno raziskovanje. To raziskovanje naj bi bilo eksperimentalno v lokalnem ne pa globalnem obsegu. Dosedanje raziskave opozarjajo, da so socialno najšibkejši sloji zaradi izgube socialne "mreže", ki jim je v oporo, najbolj odvisni od institucij. Raziskovati bi bilo treba tudi ovire za razvoj prostovoljnega dela ter spodbude zanj. Ni dovolj da se posamezne dejavnosti samo spremlja. Na tem področju je vrsta organizacij, združenj in oblik prostovoljnega dela, ki jih ne raziskujemo in zato ne izkoriščamo njihovih izkušenj. Ne razadnje: centri za socialno delo kot osrednja strokovna ustanova na področju socialnega varstva bi morali postati predmet poglobljenega proučevanja, če hočemo, da se bodo odprli v krajevno skupnost.

Vloga in pomen Rdečega križa

Rdeči križ je ena od redkih organizacij, ki ima zakonska pooblastila, da vključuje ljudi v prostovoljno delo, seveda ob pomoči profesionalnih organizacij. Čeprav je njegova dejavnost zelo razvejana, pa v praksi ni dovolj upoštevan kot enakopraven partner pri reševanju socialnih problemov. Tam, kjer je Rdeči križ organizator prostovoljnega dela, bi morala odgovorna strokovna ustanova (npr. center za socialno delo) nujno spremljati te dejavnosti in jim nuditi strokovne

pomoči. Vendar pa te ustanove ne bodo mogle prevzeti vloge usklajevalca, animatorja in organizatorja prostovoljnega dela vse dotle, dokler ne bodo dosegle krajevnih skupnosti.

Sklep

Na koncu smo se ponovno vrnili k začetnemu vprašanju, to je odnosu med prostovoljnimi delom in uresničevanjem socialnih ciljev. Soglašali smo, da prostovoljnega dela ne moremo zoževati na uresničevanje socialnoskrbstenih ciljev, t.j. na socialno politiko v najožjem pomenu, temveč da ga moramo obravnavati širše, ne le kot obliko socialnega dela.

Na koncu je bilo nekaj predlogov, kam usmeriti našo dejavnost. Poudarjena je bila potreba po krepitvi centrov za socialno delo kot osrednje strokovne ustanove na področju socialnega varstva; po odpiranju osnovne šole v okolje, še posebno na podeželju; po razrešitvi dileme o sodelovanju strokovnih socialnih služb in verskih skupnosti, ki opravljajo karitativno dejavnost. Tako sodelovanje bi lahko razširilo potenciala za prostovoljno delo.

Poročilo sekcije "Uveljavljanje prostovoljnega dela v družbenih institucijah"

Vodja sekcije: Dr. Božo Žaja

Poročevalka: Dr. Anica Kos

V uvodu je vodja sekcije poudaril, da je neustrezno področje materialne proizvodnje icevati od družbenih dejavnosti. Opozoril je, da je nujno finančno ovrednotiti programe prostovoljnega dela na področju socialnih dejavnosti, ter navedel primer Zagreba, kjer imajo različne institucije in društva možnost predložiti samoupravni interesni skupnosti svoje programe prostovoljnega dela, pri čemer imajo ti programi enak status kot redni programi institucij. Nadalje je dr. Žaja zastavil vprašanje, ali v konceptih prostovoljnega dela, ki so bili predstavljeni na posvetu, dovolj upoštevamo, da so navdušenje, altruizem in želja, biti koristen in pomagati drugemu človeku, imanentna nagivenja. Na vprašanje, ali je možno odpreti institucijo in povabiti k sodelovanju ustrezno pripravljene in usposobljene prostovoljce, so odgovorili koreferati, v katerih so avtorji prikazali modele in izkušnje konkretnih akcij prostovoljnega dela.

Marta Vodeb je prikazala delo študentov prostovoljcev v Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše v Ljubljani. Analizirala je odnose med prostovoljnimi delavci, otroki in starši ter strokovnimi delavci Svetovalnega centra, posredovala je analizo procesa sodelovanja ter prikazala probleme in učinke prostovoljnega dela na različne udeležence.

Sonja Žorga je poročala o raziskavi o učinkih dela prostovoljnih delavcev - študentov s skupinami otrok s psihosocialnimi težavami v osnovni šoli (Ljubljana). Raziskava ima naravo evaluacije pomoči prostovoljcev otrokom. Ugotovila je merljive in ugodne učinke tega dela na otroke.

Boris Hudina je opisal, kako poteka pomoč prstovoljcem mladoletnim prestopnikom v okviru Centra za socialno delo Split. Z analizo osebnosti prostovoljnih delavcev in odzivanjem profesionalnih delavcev je predstavil probleme, s katerimi se srečuje organizator prostovoljnega dela. Menil je, da so ljudje pripravljene prostovoljno delati, da pa strokovnjaki pogosto kažejo odpor do tega, ali paniso sposobni ustrezno organizirati prostovoljnega dela.

Višnja Car je govorila o sodelovanju širokega kroga prostovoljnih sodelavcev v Dječjem domu v Karlovcu. Njihov namen je humanizirati institucionalno okolje, s kulturnimi in drugimi dejavnostmi obogatiti otrokov razvoj v okviru institucije ter povezati institucijo z okoljem. Model je posebej zanimiv zaradi vsebinskega in formalnega bogastva dejavnosti in zato, ker vključuje različne skupine prostovoljnih sodelavcev - upokojenca, dijake, vojake, umetnike in druge.

Adela Kelhar je poročala o prostovoljnem delu dijakov v Mariboru. Na osnovnih šolah pomagajo otrokom z učnimi in vedenjskimi težavami. Dejavnost se razvija v okviru Vzgojne posvetovalnice. Dijaki so zelo pripravljeni sodelovati in so pri delu izredno vztrajni.

V razpravi so bila nato omenjena različna vprašanja in stališča v zvezi s prostovoljnim delom v družbenih institucijah:

- nujnost financiranja programov prostovoljnega dela,
- nujnost nepretrganega prostovoljnega dela oz. vključevanja prostovoljnega dela v delovanje družbenih institucij kot stalne vsebine in oblike dela,
- potreba po sodelovanju med republikami pri razvijanju prostovoljnega dela. Izmenjavali naj bi informacije in izkušnje ter se dogovarjali za skupne akcije,
- nujnost debirokratizacije in odpranja institucij,
- možnost, da bi priznali pripravništvo za čas opravljanja prostovoljnega dela, če gre za diplomiranega strokovnega delavca, ki ni zaposlen,
- vprašanje, v kolikšni meri omogočiti spontanost in pluralizem pri razvijanju prostovoljnega dela,
- potreba po razvijanju prostovoljnega dela družine kot oblike samopomoči in vzajemne pomoči na področjih, kjer se prepletata institucionalno in družinsko življenje in interesi (npr. prostovoljno sodelovanje staršev v vrtcih; šolah s poudarjeno neposredno participativno vlogo),
- nujnost zavesti o etičnih vidikih prostovoljnega dela, ker ima lahko neugodne učinke.

Poročilo sekcije "Neposredno sodelovanje in medsebojna pomoč delavcev v OZD"

Vodja sekcije: Milena Car-Drlje

Poročevalka: Dragica Šeško

V skupino, ki je obravnavala neposredno sodelovanje in medsebojno pomoč delavcev v ozdih, je prišlo samo 6 udeležencev tega posvetovanja, kar tudi samo po sebi lahko kaže na odnos do te problematike. V razpravi smo vsi sodelovali aktivno, velikost skupine pa je omogočala tudi sprotno usklajevanje naših stališč in pogledov na obravnavano tematiko. Glede na to, da so bili v uvodnem referatu Milene Car-Drlje izpostavljeni predvsem njeni konkretni vidiki, smo večji del časa lahko namenili njihovi sintezi.

Skupina je poudarila posebnost organizacij združenega dela v primerjavi z ostalimi področji, na katerih se ob strokovnem uveljavlja tudi prostovoljno delo. Ta posebnost je pogojena **zgodovinsko** - glede na zgodovino razrednega boja za delavske pravice; **problemsko** - tu mislimo na heterogeno sestavo združenega dela in na relativno podrejenost družbenih dejavnosti temeljnemu produkcijskemu namenu - produkciji uporabnih dobrin v ozdih, **metodološko** - tu mislimo na nerazvitost raziskovanja in pomanjkanje teoretičnih izhodišč na tem področju.

Bogata **tradicija** delavskega boja za socialno varnost in humanizacijo dela je razvila veliko **bogastvo konkretnih oblik** neposredne solidarnosti in medsebojne pomoči delavcev, kar velja za vse družbenopolitične sisteme. V našem družbenopolitičnem sistemu, ki temelji na socialističnem samoupravljanju, pa je po našem mnenju koncept tradicionalne delavske solidarnosti in vzajemnosti vsebinsko bistveno širši: ne ostajamo na ravni skrbniškega odnosa nosilcev socialne varnosti do delavcev, ampak postavljamo delavca kot dejanski enakopraven **subjekt**, kot ustvarjalca svojih življenjskih - delovnih pogojev v celoti v sredo tega boja. Temeljna izhodišča zagotavljata že ustava in ZZD, ki med drugim dajeta temelje za solidarnost delavcev tudi na področju delitve dohodka.

Ostali subjekti, ki se v združenem delu ukvarjajo s potrebnimi človeka, so

zlasti kadrovsko-splošne in druge strokovne družbe ter samoupravni organi v družbenopolitičnih organizacijah, zlasti sindikat. Ugotavljamo, da je potrebno njihovo **povezano, integralno delovanje**. Ocenjujemo, da so v ozdih v tem smislu še precejšnje nelzkoriščene možnosti. Vlogo omenjenih subjektov vidimo v **animiranju, osveščanju in vzgoji delavcev**, ko gre za življenjske in delovne razmere v najširšem pomenu besede, v **aktivaciji in usmerjanju vseh potencialov** in pripravljenosti za medsebojno pomoč in sodelovanje v napredni smeri. Pri tem se moramo ravnati po načelu: stik z delavci naj bo čim bolj neposreden in živ.

Zelo pomembno je, kakšen je dejansko **temeljni produkcijski odnos**, kakšni so odnosi v samem procesu dela. Humanizacija življenjskih in delovnih pogojev ima namreč svoj objektivni materialni temelj prav na delovnem področju. Razmišljanje o prostovoljnem delu v ozdih nas zato slej ko prej privede tudi do vprašanja znanstveno-tehnološkega napredka, ki bo resnično terjal humanizacijo dela in odnosov. V končni konsekvenci gre za vprašanje razvoja samoupravljanja in razvoja naše družbe kot celote. V perspektivi se bodo zaradi postopnega skrajševanja potrebnega delovnega časa povečale možnosti za širitev prostovoljnega dela tako v ozdih kot tudi zunaj njih.

V skupini smo se zavzemali za vzpostavitev dejanske **delovne-timske povezanosti vseh strokovnjakov**, ki se v ozdih kakorkoli ukvarjajo z zadovoljevanjem človekovih potreb, seveda hkrati ob že poudarjenem povezovanju vseh subjektov v združenem delu in za čim večjo **odprtost** ozdov do drugih institucij. Pri tem se nam zdi še posebej pomembno povezovanje analitično raziskovalnih potencialov v ozdih in zunaj njih.

V razpravi smo se dotaknili nekaterih **konkretnih področij**, na katerih je spojenost poklicnega in prostovoljnega socialnega dela v ozdih potrebna in tudi mogoča, v posameznih ozdih pa bolj ali manj uveljavljena. Naj nanižam samo nekatera:

- uvajanje novih, zlasti mladih delavcev v delovni proces in vključitev teh delavcev v socialne odnose,
- priprava delavcev na odhod v pokoj in razvijanje različnih oblik sodelovanja z njimi po upokojitvi,

- možnost vzajemnega reševanja otroškega varstva,
- področje boja proti alkoholizmu,
- reševanje invalidske problematike,
- socialni pojavi posameznikov pa tudi skupin,
- problemi industrijskih stresov,
- vprašanja absentizma,
- pa tudi, denimo, usposabljanje delegatov za delo v organih samoupravljanja in družbenopolitičnih organizacijah.

Vseh tem seveda nismo izčrpali, pomembno pa je spoznanje, da je razprava ob vrsti konkretnih problemov nakazala **obstoje relativno širšega prostora**, za razvijanje neposrednega sodelovanja in medsebojne pomoči delavcev v združenem delu v odnosu do strokovnega socialnega dela.

Če bodo vsi nosilci povezano delovali, lahko pričakujemo določene premike v osveščanju in razvijanju **odnosa do socialnih problemov znotraj ozdov**, kar je tudi eden pomembnih temeljev za dejansko neposredno odločanje delavcev na vseh ravneh.

Poročilo sekcije "Organizacija prostovoljnega dela v krajevni skupnosti"

Vodja sekcije: Marinka Cekov

Poročevalka: Pavla Rapoša Tajnšek

Udeleženci posveta, ki so sodelovali v sekciji, so obravnavali prostovoljno delo v krajevni skupnosti kot bistveno sestavino samoupravnega združevanja ljudi v naši družbi, njihovega solidarnega in vzajemnega povezovanja ter sodelovanja pri uresničevanju neposrednih potreb in interesov v lokalni skupnosti.

Razprava se je usmerila predvsem v prikazovanje dosedanjih izkušenj pri razvijanju prostovoljnega dela in v razmišljanje o ustvarjanju ustrežnejše družbene klime ter organizacijskih, kadrovskih in materialnih pogojev za večji razmah prostovoljnega dela in samoorganiziranja ljudi v krajevnih skupnostih, družbenih organizacijah in društvih ter v drugih okoljih. Ne glede na različne izkušnje, o katerih so poročali udeleženci iz posameznih okolij, so vsi sodelujoči v razpravi izhajali iz spoznanja, da je nadaljnja razširitev in afirmacija prostovoljnega dela pomemben dejavnik razvoja socialističnih samoupravnih odnosov, saj omogoča ustvarjalno in demokratično izražanje interesov in pobud ter utrjuje in bogati medčloveške odnose.

V skupini smo se zavedali za vzpostavitev dejavnih delovno-ljudskih povezav. V razpravi ni prišlo do nasprotujočih si pogledov in stališč; razpravljalci tudi niso posegli v teoretično pojasnjevanje in razčiščevanje konceptualnih vprašanj v zvezi z razvijanjem prostovoljnega dela in drugih oblik ustvarjalne pobude delovnih ljudi in občanov v krajevni skupnosti. Medtem ko smo pozornost namenili raziskovanju potencialov v ozidi in zunaj njih.

Večina aktivnih udeležencev razprave je zastopala centre za socialno delo, organizacije Rdečega križa v posameznih občinah in krajevnih skupnostih, Socialistično zvezo delovnega ljudstva in Višjo šolo za socialne delavce, zato tudi izkušnje, ki so jih posredovali, značilne prav za področje medsebojne solidarnosti in neposredne pomoči. Pokazalo se je, da so v mnogih okoljih dosegli vzpodbudne uspehe, v drugih pa se ubadajo šele s prvimi koraki pri razvijanju prostovoljnega dela in samoiniciative ljudi.

Uspešno so zastavili delo s krajevnimi skupnostmi v mariborskem centru za socialno delo, kjer so si v planskih dokumentih za naslednje srednjeročno ob-

dobje zagotovili tudi sredstva za strokovne delavce, ki bodo pospeševali in organizirali prostovoljno delo v krajevni skupnosti. V občini Ljubljana Vič-Rudnik so pri organizaciji prostovoljnega dela z mladimi sprva naleteli na strah in nezaupanje v krajevni skupnosti, kjer poteka zanimiva oblika dela, vendar zdaj skupina, ki jo vodijo mladi prostovoljci, uspešno deluje. Na dober odziv je naletelo tudi prizadevanje Centra za socialno delo v občini Koper, kjer že dve leti razvijajo pomoč starejšim občanom na domu in pri tem uspešno sodelujejo tudi s krajevnimi skupnostmi. V vseh navedenih okoljih centri za socialno delo že nekaj časa posvečajo precej časa in truda sodelovanju s socialno-zdravstvenimi komisijami v krajevnih skupnostih in izobraževanju njihovih članov, kar ni ostalo brez koristnih učinkov. V nekaterih drugih občinah pa doslej niso uspeli zagotoviti tega sodelovanja, prav tako pa nimajo še nobenih izkušenj z razvijanjem različnih novih oblik prostovoljnega dela, saj so preobremenjeni z rutinskimi nalogami.

O dobrih izkušnjah pri razvijanju prostovoljnega dela so poročali predstavniki posameznih organizacij Rdečega križa. Predstavnika iz SR Hrvatske sta navedla uspešno organizacijo sosedske pomoči, slovenski predstavniki pa so poročali še o razvijanju postaj Rdečega križa v krajevnih skupnostih kot nove oblike vsestranske pomoči ljudem ter o prostovoljnem delu mladih v okviru brigad Rdečega križa.

Precej izkušenj s prostovoljnim delom v krajevni skupnosti so si pridobili tudi študenti in delavci VSSD, ki so ob tem spoznali, da je včasih bolje, predvsem pa lažje, če se pri razvijanju prostovoljnega dela na socialnem področju vključimo v druge, že obstoječe organizacije (taborniki, društva upokojencev, društva invalidov ipd.) ter si v njihovem okviru prizadevamo, da bi vnesli posluh za probleme obrobni skupin ter pripravljenost za sodelovanje in povezavo z vsemi drugimi dejavniki v skupnosti.

Razprava je poleg izkušenj prispevala tudi konkretna stališča in predloge glede nadaljnjega razvijanja samoiniciative ljudi in prostovoljnega dela v krajevnih skupnostih, ki jih lahko strnemo v naslednjih sklepih:

- Prostovoljno delo moramo kot sestavni del celotnega družbenega razvoja in socialne politike vključiti v vse razvojne načrte. Ti načrti pa ne smejo biti

zgoj načelni, ponuditi moramo konkretne, dobro utemeljene programe, ki bodo podprti tudi s potrebnimi materialnimi sredstvi in strokovnimi kadri, ki so nujni predpogoj za uspešno delo prostovoljcev. Zavedati se moramo, da prostovoljno delo ni cenejša varianta strokovnega dela, temveč nova kvaliteta, ki pa je ni mogoče razvijati, če ne zagotovimo trdnih temeljev za njeno uspešnost.

- Konkretno zastavljene in dobro utemeljene programe prostovoljnih akcij na področju medsebojne pomoči v skupnosti kot tudi na vseh drugih področjih dela v krajevni skupnosti zahtevajo zlasti mladi prostovoljci, ki jih samo z načelnimi pozivi k solidarnosti ne bomo pridobili za sodelovanje.

- Pri načrtovanju družbenega razvoja in pri neposrednem reševanju nalog v krajevnih skupnostih moramo izhajati iz celovitosti razvojnih prizadevanj. Čeprav so marsikje že presegli prejšnjo usmerjenost v komunalno problematiko, je socialni razvoj v krajevnih skupnostih večkrat še zapostavljen, to pa odrija prostovoljno delo v krajevni skupnosti na obrobje njenih aktivnosti.

- Nismo še uspeli prebiti izolacije in odtujenosti ljudi v stanovanjskem okolju, zlasti v novih mestnih soseskah, zato moramo bolj načrtno kot doslej razvijati zavest ljudi in ustvarjati ustrezno družbeno klimo, ki bo vzpodbujala povezovanje pri reševanju skupnih interesov in s tem pospešila procese podružbljanja pri zadovoljevanju potreb družine in posameznika.

- Načrtno moramo omogočiti izražanje potreb in interesov ljudi v krajevni skupnosti in možnosti za aktivno delo tistih, ki so se pripravljene angažirati za reševanje svojih problemov in za pomoč drugim v skupnosti.

- Prostovoljno delo v krajevnih skupnostih se je doslej povečini omejevalo na delo z otroki in starejšimi občani, v bodoče pa bi ga morali načrtno razširiti še na ostale starostne in družbene kategorije, tako da bi se vsebina prostovoljnega dela povezala s potrebami in interesi vseh prebivalcev.

- Humanizacija odnosov v krajevni skupnosti, razvijanje solidarnosti in vzajem-

nosti mora postati ena od najpomembnejših nalog hišne samouprave, ki je bila doslej premalo vključena v razvijanje skrbi za človeka.

- Osrednjo vlogo pri tem ima Socialistična zveza, ki mora postati nosilec te načrtne družbene akcije in zagotoviti možnosti za izražanje različnih interesov ljudi in za njihovo povezovanje in organiziranje. Za to so najprimernejše sekcijske oblike dela v SZDL.
- Pomembno je, da se prostovoljno delo razvija v okviru skupnih programov, v katerih se povezujejo različni dejavniki v krajevni skupnosti, od družbenopolitičnih in družbenih organizacij, društev, samoupravnih organov do strokovnih institucij in različnih oblik samoorganiziranja.
- Posebno vlogo pri razvijanju prostovoljnega dela na socialnem področju imajo centri za socialno delo, ki morajo postati nosilci razvojne in preventivne socialne politike v občini in ki morajo biti ne le koordinatorji, pač pa tudi neposredni nosilci in izvajalci prostovoljnega dela. Za razvijanje prostovoljnega dela pa bi morali dati centrom tudi ustrezna materialna sredstva, jim zagotoviti kadre in širšo družbeno podporo in priznanje. Za ustvarjanje primerne družbene klime in za ustrežnejše družbeno vrednotenje razvojne in preventivne vloge centrov za socialno delo se morajo boriti poleg samih centrov in samoupravnih subjektov tudi družbenopolitične organizacije, pri čemer so v razpravi posebej omenili vlogo svetov za socialno politiko v okviru SZDL.

Poročilo sekcije "Prostovoljno delo mladih"

Vodja: Dr. Miro Jakovljevič

Poročevalec: Vito Flaker

V tej sekciji se je zvrstila cela paleta krajših ali daljših poročil o prostovoljnem delu. Nekatera poročila so govorila o prostovoljnem delu v socialnih dejavnostih v ožjem pomenu, npr. o delu na področju duševnega zdravja, družbene deviantnosti, prizadetih oseb ipd., druga pa o prostovoljnem delu mladih na mladinskih delovnih akcijah. Na prvi pogled se ti dve obliki mladinskega prostovoljnega dela med seboj precej razlikujeta, vendar pa je razprava pustila vtis, da se o teh dveh oblikah lahko pogovarjamo v isti sekciji in da so jima nekatera vprašanja skupna.

Slišali smo poročila o specialnem olimpijskem gibanju za duševno prizadete v Zagrebu, o prizadevanjih Slovenske socialnopsihološke službe v Trstu pri integraciji prizadetih otrok s pomočjo prostovoljnega dela, o položaju prostovoljnih delavcev v procesih dezinstitucionalizacije in ustvarjanja novih organizacijskih oblik v ustanovah, o prostovoljnem delu z mladostniki na centrih za socialno delo v Ljubljani, o delu v svetovalnicah in drugih oblikah dela Kluba za prijateljsku in drugarsku samopomoč, o mladinskih delovnih akcijah kot gibanju in ustanovi, o socialnih vsebinah MDA in še posebej o brigadah Rdečega križa in o začetkih delovanja sekcije za mentalno zdravje pri medicinski fakulteti v Beogradu. Slišali smo torej o večjem številu zelo različnih izkušenj in težko bi rekli, da smo prišli do kakega zaozkroženega sklepa, ki bi lahko zajel vso različnost, ki se nam je predstavila. Pač pa so nam te teme vzbudile množico asociacij.

Mladinsko prostovoljno delo kot tudi inovativni programi ne zagotavljajo samo osebne, strokovne in družbene emancipacije mladine, temveč tudi emancipacijo obrobni skupin, s katerimi pridejo v stik mladi ljudje pri tem delu. K emancipaciji pa lahko prištevajo tudi narodnostne manjšine; kot npr. v Trstu. Pri tem se skuša uveljaviti delo v skupnosti, izogibat se skuša stigmatizaciji uporabnikov ipd.

V dolgi zgodovini mladinskih delovnih akcij se je odkril dialektični odnos

mladinskega prostovoljnega dela kot gibanja ter kot ustanove. Prostovoljno delo, še zlasti mladinsko, je pogosto eden izmed nosilcev inovacij v ustanovah, izraz družbenih potreb mladih prostovoljcev kot tudi uporabnikov ustanov in potreb po družbenih spremembah. Ko se institucionalizira, ko se znajde vključeno v delovanje ustanove ali oblikovano kot samosvoja ustanova (kot npr. MDA), se znajde v drugačnem položaju. To se je, na primer zgodilo v reformirani, odprti ustanovi, kot so psihiatrične službe v Trstu, ko se je kljub spremenjenim razmerjem med uporabniki in izvajalci prostovoljec znašel v ambivalentni in dvopomenski, predvsem pa drugačni, poziciji kot je pozicija izvajalca. Lahko bi tudi rekli, da v nekaterih primerih in nekaterih ozirih prostovoljno delo prispeva k uveljavljanju ustanov oz. institucionalizaciji nekaterih človeških dejavnosti, pri čemer pa besede institucionalizacija ne uporabljamo v slabšalnem pomenu, kakršnega je večkrat dobila v razpravah. Tako so na primer vzgojiteljske enote brigad Rdečega križa prispevale k ustanavljanju vrtcev na nerazvitih področjih Slovenije.

Poleg splošnega učinka, ki ga imajo MDA za socialni razvoj na manj razvitih področjih, pa so se nakazovale možnosti, da bi MDA služile kot pomemben okvir za uresničevanje nekaterih akcij na področju družbenih dejavnosti. Vsekakor pa bi take akcije morali tudi raziskovalno spremljati (z akcijskimi raziskavami). Ta raziskovalna dejavnost naj bi ne imela le evalvacijskega pomena, pač pa tudi pomen za razvoj znanosti in stroke.

Ob posvetovanju je potekalo tudi srečanje prostovoljcev iz različnih krajev Jugoslavije in Trsta. To srečanje je poleg druženja prostovoljcev in izmenjave mnenj prineslo tudi nekaj konkretnih pobud: da se bomo še naprej srečevali in skupaj usposabljali, objavljali svoje izkušnje; treba pa bi bilo tudi organizirati zvezni delovni tabor, ki bi bil usmerjen na področje socialnih dejavnosti.

Poročilo sekcije "Vloga družbenih organizacij in društev pri razvijanju in spodbujanju prostovoljnega dela"

Vodja: Gordana Popovič

Poročevalec: Primož Halnz

Razpravljalci so se strinjali, da je bilo v zadnjih treh desetletjih pri nas prostovoljno delo v celoti in tudi na področju socialnih dejavnosti razvrednoteno. V družbi smo zanemarjali probleme morale in etike, zasanjano smo verovali, da bodo tehnika in strukture rešile vse človeške probleme. Vendar je življenje bolj zapleteno, sodobna tehnična civilizacija nam sicer olajšuje življenje, smisel pa si moramo najti sami ali v stiku z ljudmi okoli sebe. To spoznanje nas sili, da danes pospešeno iščemo svoje korenine, iščemo okoli sebe ljudi, se ponovno poglobljamo v klasično glasbo in druge kulturne zvrsti, skratka, začeli smo iskati tisto kar človeku omogoča intimnejši odnos do sedanjosti.

Spreminja se tudi naš odnos do prostovoljnega dela. Tu si v skupini nismo bili popolnoma enotni, ali ta pripravljenost ljudi raste ali upada. Mislim, da ta pripravljenost raste, vendar nas na drugi strani gospodarski položaj sili v sivo ekonomijo, kar pomeni pomanjkanje prostega časa.

To je tudi ena izmed komponent naslonitve na lastne sile. Že sam obstoj in članstvo v družbenih organizacijah in društvih je s stališča človeških stikov zelo pomemben element, imamo pa vrsto specializiranih društev, ki delujejo na socialnem področju.

Čprav moramo poudariti veliko vlogo vseh mehanizmov samoupravne socialistične družbe, ki nam lajšajo življenje, smo vendar pretiravali v prepričanju, da lahko inštitucije rešijo vse probleme človekovega življenja. Danes ugotavljamo, da so lahko prostovoljne aktivnosti njihovo pomembno dopolnilo, če pa so organizirane prek društev, istočasno rešujemo tudi vprašanja spontanosti. Danes se pojavlja vrsta pobud za pomoč ljudem, ljudje hočejo biti koristni - to pa je najlažje družbeno usmerjati prek družbenih organizacij in društev.

V sekciji smo ugotovili, da so društva uspešnejša pri svojih prizadevanjih, da imajo boljše rezultate, kolikor so tudi sama znotraj sebe dovolj odprta. Odprta morajo biti vsestransko in toliko, kot smo zapisali v statut SZDL, da akcijsko združujejo ljudi ne glede na narodnostne, svetovnonazorske, verske in druge razlike. Enako velja za odprtost do mladih, kajti dostikrat smo kritični do družbe, ki prepočasí omogoča, da pridejo mladi ljudje na odgovorna mesta, istočasno pa se v društvi vedemo popolnoma enako in ne dopuščamo uveljavitve mladih, kar pa seveda ne velja za vsa društva enako.

Ker je bila pretežna večina prisotnih iz vrst aktivistov Rdečega križa, smo se nujno posvetili delu te organizacije, le fragmentarno sta bili omenjeni tudi Društvo prijateljev mladine in Društvo paraplegikov. Ugotavljali smo, da inštitucije rabijo do dva dni, da organizirajo učinkovito akcijo ob elementarnih nesrečah, medtem ko socialne postaje RK celajo ves čas, Gorska reševalna služba, taborniki in recimo radioamaterji pa so sposobni delovati takoj, zato je njihov prispevek neizmeren.

Temelj za celotni sistem prostovoljne pomoči na področju socialnih dejavnosti lahko predstavlja le krajevna konferenca SZDL, katere osnovno politično vprašanje je, ali občuti probleme in zazna interese svojega okolja. Delovati pa mora v skladu s svojimi konkretnimi kadrovskimi in prostorskimi zmožnostmi, važno je, da imajo ljudje dogovorjen naslov in telefon, kamor se lahko obrnejo v stiski in potrebí. To vlogo lahko ponekod igra postaja RK ali pa, in to bi lahko razvili v večji meri, zaradi razvejane organizacijske mreže tudi gasilski dom.

1. Programirati prostovoljno delo raznih profilov in poklicev pri reševanju
V KS tudi najlažje pridobimo strokovnjake, farmacevte, zdravnike, socialne delavce, psihologe itd., v smislu pomoči in tudi opozoril. V sekciji je prevladalo prepričanje, da znanstvenemu področju posvečamo premalo pozornosti in da predvsem v praksi teoretična znanja dostikrat ostanejo zunaj našega zornega kota. Pri teoriji sami pa se preveč naslanjamo na tuje avtorje, namesto da bi študirali pestrost oblik življenja v socialistični samoupravni Jugoslaviji.

Zelo pomembno vprašanje za delovanje družbenih organizacij in društev v KS

je motiviranost za delo, kajti v politiki nagrajevanja smo nehali misliti na množico prizadevnih članov društev. Neredko pa človeka, ki je pripravljen narediti, čezmerno obremerimo, in namesto da bi pomagal, kot je pravzaprav želel, mora sedeti na sestankih in usklajevati. V razpravi je bil izrečen tudi predlog, da bi imel mladinec, aktiven na področju socialne pomoči, tudi prednost pri iskanju zaposlitve po končanem šolanju.

Posebno vprašanje je financiranje, kajti doslej smo bili vse preveč vajeni proračunskega razmišljanja. V društvih se moramo zavedati, da jim družbeno koristnega dela ne bo ovrednotila neka imaginarna družba, pač pa se morajo s svojimi delovnimi programi pojavljati tudi znotraj interesnih skupnosti, kar velja tudi za vprašanja načrtovanja dejavnosti.

V sekciji smo poudarjali tudi pomen izobraževanja, kajti pri zdravstvenem in socialnem varstvu je volutarizem nesprijemljiv. Vrsta društev z Rdečim križem na čelu ima organizirano množico tečajev za prostovoljne socialne aktivnosti in druge oblike, vendar se je to v zadnjih letih zmarjšalo do tiste mere, da je lahko že škodljivo za dejavnosti, ki jih pokrivajo družbene organizacije in društva na področju socialnih dejavnosti.

Poročilo o razpravi za okroglo mizo "Prostovoljno delo in sekcije SZDL"

Vodja sekcije: Zofka Stojanovič Poročevalka: Dr. Racmila Grozdanič

Na tej okrogli mizi smo ugotovili, da ljudje zelo veliko sodelujejo v različnih samoupravnih telesih, ki se ukvarjajo s socialno politiko, to udejstvovanje pa je tesno povezano z uspešnim delovanjem samoupravljanja in z njegovo usodo. Navedena je bila vrsta primerov iz Slovenije, ki opisujejo delo družbenih in humanitarnih organizacij, Rdečega križa, nekaterih krajevnih skupnosti, kjer so dosegli dobre rezultate in dobro družbeno vzdušje.

Navedeni so bili naslednji dejavniki, ki omejujejo širši razmah prostovoljnega dela: forumsko delo v socialistični zvezi, splošni dokumenti, ki vse obljublja in zato ne morejo delovati motivatorsko, ter pritegniti večjega števila prostovoljnih delavcev raznih poklicev k reševanju določenih problemov; preveč poučarjen normativizem in pretirana organiziranost različnih oblik dela socialistične zveze zavirata širše pobude pri organiziranju prostovoljnega dela. Tako oviro predstavljajo tudi omejena finančna podpora za razvoj prostovoljnega dela in pojmovanje, da je prostovoljno delo v programskem smislu delo, ki mu materialna pomoč ni potrebna.

Z namenom, da bi v sekcijah SZDL čim bolj uveljavili prostovoljno delo s socialnimi smotri v vseh njegovih oblikah, so na okrogli mizi predlagali, da je treba delati naslednje:

1. Programirati prostovoljno delo raznih profilov in poklicev pri reševanju socialnih problemov in pri doseganju socialnih ciljev.
2. Predvideti materialna sredstva za financiranje prostovoljnega udejstvovanja v okviru tega delovnega programa.
3. Vzpostaviti ustreznije možnosti za boljše družbeno vrednotenje prostovoljnega dela, da bi povečali motivacijo za to delo.
4. Proučiti je treba možnosti, da bi poleg stalnih oblik dela SZDL čim več

delali tudi v proložnostnih oblikah, ker je dosedanja organiziranost ne-fleksibilna.

5. Hitreje je treba demokratizirati oblike dela v SZDL in povezati družbene organizacije in združenja občanov s subjekti političnega sistema, da bi prostovoljno delo bolj zaživel in postalo vir kopice zamisli in akcij.
6. Gradivo posvetovanja in dosedanje teoretične in praktične izkušnje o razvoju prostovoljnega dela je treba uporabiti tako, da bi čim bolj razširili možnosti prostovoljnega dela, tako da bi postalo trajna vrednota v SZDL pri doseganju socialnih ciljev razvoja od krajevne skupnosti, občine, do širših družbenih oblik.
7. Prostovoljno delo bi lahko imelo posebno vlogo v okviru SZDL pri ustreznejši pripravi delegatov za razumevanje in reševanje vrste problemov pri družbenem dogovarjanju in samoupravnem sporazumevanju.
8. Ker smo v izjemno težkem družbenoekonomskem položaju, je razvoj prostovoljnega dela izredno pomemben, posebno pri graditvi takih družbenih odnosov, v katerih bodo ljudje vse bolj lahko odločali o lastni usodi in vplivali nanjo, vse bolj vsestransko zadovoljevali svoje potrebe, humanizirali delo in življenje in vplivali na razvoj vsestranske človeške osebnosti.

Zaradi tega je treba v SZDL razvijati etiko in moralo prostovoljnega dela, da bi si pridobilo čim večji pomen in da bi postalo trajna, načrtna, družbena akcija, kjer bi imela planiranje in financiranje programov prednost pred planiranjem in financiranjem institucij.

Udeleženci te okrogle mize so priporočili, naj v vseh sekcijah SZDL, krajevnih skupnostih in občinah analizirajo dosedanje izkušnje prostovoljnega dela, obravnavajo probleme, zaradi katerih se to delo in še bolj razvilo, in v dosednji organiziranosti družbenih organizacij predlagajo spremembe, da bi premagali togost in formalizem, tako da bi se čim več ljudi aktivno vključilo v samoupravno odločanje in uresničevanje sprejetih odločitev in

da bi v večji meri vključili spontane pobude in pripravljenost ljudi za reševanje svojih in skupnih problemov.

Udeleženci so priporočili, naj socialistična zveza usklajuje in spodbuja prostovoljno dejavnost z ustvarjanjem boljšega celotnega socialnega vzdušja za to delo, z akcijskimi programi, usmerjenimi v reševanje problemov, in spreminjanjem razmerja sil v korist razrednih nosilcev socialne politike in razvoja.

Poročilo o razpravi za okroglo mizo "Teoretski koncepti prostovoljnega dela pri uresničevanju socialnih ciljev"

Vodja: Dr. Iv Nedeljković

Poročevalec: Blaž Mesec

Razprava se je v glavnem sukala okrog treh sklopov vprašanj:

- o vlogi in nalogah teorije prostovoljnega dela in s tem v zvezi o funkciji prostovoljnega dela v družbi
- o usmeritvah empiričnega raziskovanja v prihodnosti
- o organizaciji raziskovalnega dela

- o teoriji

- Izraženo je bilo stališče, da prostovoljno delo ni samo **instrument**, izvrševalec od nekdaj drugih **zadanih** družbenih ciljev, ampak da je pomemben **vir** družbenih ciljev. **Odkriva probleme**, katerih razreševanje se potem postavi kot družbeni cilj. Resnična rehabilitacija ali revitalizacija njegove družbene vloge lahko izhaja le iz take načelno bolj korenite opredelitve kot **generatorja** družbenih ciljev. To pojmovanje je tesno povezano s pojmovanjem o njegovi družbeni funkciji. (Nekdo je dodal: če hočemo, da bo prostovoljno delo služilo uresničevanju socialnih ciljev, mora najprej dobiti odgovor na vprašanje, katerih ciljev. Ta pripomba implicira stališče, da družbeni cilji niso jasno operativno postavljeni).

- Po mnenju nekaterih mora teorija predvsem odgovoriti na vprašanje, kaj in kakšna je funkcija prostovoljnega dela v sedanjem trenutku družbenega razvoja: "kaj pomeni prostovoljno delo glede na sistem jugoslovanske družbe?" Na to vprašanje moramo odgovoriti, če se nočemo glibati na ravni samoumevnosti. Vedeti moramo, čemu služi to delo, preden se posvetimo vprašanju, kaj delati in kako. Odgovor: funkcija prostovoljnega dela je v tem da služi odkrivanju, analizi, akcentuiranju in razreševanju konflikta med tujim in razčlovečevalnim delovanjem, kot se pojavlja v institucijah, in človeško neposrednostjo, pristnostjo in živo potrebo po drugem človeku. Služi torej širjenju prostora za samodeterminacijo človeka. Do tega odgo-

vora smo prišli empirično, na osnovi analize več primerov konfliktov med prostovoljnimi delavci in delavci institucij. (Primer socialnoterapevtski kolonij na Rakitni in Pohorju, dela s taborniki, primer kluba starejših občanov na Reki, kjer je prišlo do konflikta med socialnim delavcem in vodstvom kluba ipd.). Enako pomembno kot vprašanje o funkciji prostovoljnega dela **za sistem**, je vprašanje o funkciji prostovoljnega dela **za posameznika**. V sistemu, ki postavlja posameznikovo dobro kot pogoj dobra skupnost, je ta funkcija celo v ospredju. Kaj je torej funkcija prostovoljnega dela za posameznika? Odgovor: Njegova funkcija je, pomagati ljudem v stiskah vseh vrst. **Najprej** pomaga, **nato** se sprašuje, kaj ta pomoč pomeni za družbeni sistem. Pomoč pa naj bi bila dana tako, da bi se človeku resnično pomagalo; to pa ni lahko. Zato je vprašanje, **kako** izvajati prostovoljno delo, kako nuditi pomoč, torej vprašanje metod in organizacije, vsaj enako pomembno kot vprašanje o družbeni funkciji prostovoljnega dela. Ni res, da je treba najprej odgovoriti na vprašanje o družbeni funkciji in šele nato o načinu tega dela.

- Dilema med profesionalnim in prostovoljnim delom je **navidezna**, lažna dilema. Ne gre za to, katero bolje zadovolji potrebe uporabnikov in delavcev: ali prostovoljno ali profesionalno. Tudi strokovnjakovo delo v instituciji je ovirano; tudi on ne more svoje strokovnosti zaradi institucionalnih ovir in ozirov uveljaviti tako, kot bi želel. Za to navidezno dilemo se skriva temeljnejši konflikt: konflikt med institucionaliziranim in neinstitucionaliziranim prostovoljnim delom. Ta konflikt, to protislovje, je trajno ker en njegov pol ne more obstajati brez drugega. Vendar pa se institucija od institucije razlikuje prav po tem, koliko prostora dopušča neposrednosti in svobodi. Gre za vprašanje, kako neprestano ustvarjati pogoje, da bi se človekove odtujene moči vračale k njemu samem.
- Izraženo je bilo tudi stališče, da je iskanje teorije prostovoljnega dela morada v protislovju z njegovo naravo. Teorija stremi k definiranju, pojasnjevanju, medtem ko je bistvo prostovoljnega dela prav v popolni odprtosti, pluralizmu nevneprejšnji opredeljenosti.
- Stališče, da je treba najprej spregovoriti o družbeni funkciji prostovoljnega

dela, je bilo podprto z opozorilom, da obstaja možnost, da bi prostovoljno delo v skrajni konsekvenci povsem dobronamerno služilo negativnim družbenim trendom. Omenjeno je bilo, da v zadnjem času strokovnosti strokovnjakov in strokovnih institucij vse bolj upada. Zmanjšuje se raven strokovne usposobljenosti, in priča smo eroziji profesionalne etike. V takih razmerah bi uvajanje prostovoljnega dela lahko pomenilo dodatni dejavnik negativne "deprofesionalizacije".

- Na bolj splošni ravni je osnovno teoretsko vprašanje, koliko samoupravljanje, in s tem prostovoljno delo, ki je njegova oblika, služi prevladovanju konflikta med civilno družbo in državo. Odgovor: Samoupravljanje in prostovoljno delo morata služiti razreševanju tega konflikta. Pri tem pa je pomembno empirično vprašanje, katere družbene procese sproža in pospešuje vsakokratna različna kombinacija določene oblike institucionalnosti in določene oblike prostovoljnega dela. Do številnih konfliktov med institucijami in prostovoljnim delom prihaja zaradi zaprtosti institucij.
- Ker je bila razprava o tem osnovnem vprašanju zelo obsežna, je bilo manj časa posvečenega razpravi o raziskovanju oblik prostovoljnega dela. Opozorjeno je bilo na problem motivacije za prostovoljno delo kot osrednji problem: iz kakšnih motivov delajo ljudje prostovoljno, kako se ta motivacija spreminja v odvisnosti od različnih značilnosti ljudi in okolja ter vrste socialne kontrole?
- Opozorjeno je bilo tudi, da bi pri teoretskih razpravah morali analizirati konkretne praktične izkušnje prostovoljnega dela, drugače obstaja nevarnost, da bomo začeli razmišljati v praznih abstrakcijah. "Prakse pri nas ne spoštujemo in ne analiziramo. Taka analiza prakse prostovoljnega dela bi pokazala, da to delo odpira probleme, ki se jim strokovnjaki ne bi smeli izogniti".

- raziskovanje

Predlagane so bile naslednje teme za raziskovanje:

- Raziskovanje motivacije za prostovoljno delo (struktura motivov prostovoljnih delavcev; motivacija služb za razvijanje prostovoljnega dela),
- Raziskovanje oblik prostovoljnega dela (npr. postaj RK),
- Zanimiva je bila pobuda, da bi raziskali, katere dejavnosti dajejo dobre rezultate. Družbeno bi jih zavarovali v tem smislu, da bi jim dali prioriteto v socialnopolitičnih programih in jim zagotovili družbeno podporo,
- Raziskovanje reakcij uporabnikov na prostovoljno delo (njihovo percepcijo prostovoljnih delavcev),
- Raziskovanje programa revitalizacije osnovne šole kot družbeno kulturnega centra,
- Raziskovanje karitativne dejavnosti verskih skupnosti.

Skratka, kot je rekel vodja razprave: "Treba skupljati ko pčela prah sve oblike dobrovoljnog rada," ker se v vsaki taki obliki skriva dragocena človeška pobuda.

- organizacija raziskovanja

Miroslav Ružica je v zvezi s tem vprašanjem opozoril na svoj prispevek v Socialni politiki 6/1985 o skupni jugoslovanski strategiji raziskovanja v socialni politiki. Kar velja za širše področje socialne politike, velja, po njem, tudi za področje prostovoljnega dela. Odgovoriti bi morali na vprašanje: (1) Kako priti do skupne jugoslovanske strategije raziskovanj na tem področju, (2) kako se zbrati in se lotiti skupnih raziskovalnih projektov (3) kako ustanoviti jugoslovanski INDOK center, (4) kako izboljšati kadrovske razmere, ki so sedaj neugodne (predlog: naj bo eden od visokošolskih centrov jugoslovanski center za podiplomske študije socialne politike), (5) revitalizirati vlogo jugoslovanske konference za socialne dejavnosti - to je še sedaj edina institucija, ki nas združuje. Ta naj da pobudo za skupne raziskovalne teme.

Poročilo o razpravi za okroglo mizo "Socialno delo z delavci na začasnem delu v tujini"

Vodja: Zora Tomič

Poročevalec: Marjan Gantar

V uvodu je poročevalec podal obširno informacijo o stanju socialnega dela za delavce na začasnem delu v tujini.

V razpravi so bile poudarjene zlasti naslednje ugotovitve:

V državah Zahodne Evrope danes živi in dela prek milijon Jugoslovancev. Od tega je približno 250.000 otrok in mladine. Položaj naših delavcev v tujini je celovit in v zadnjem času vse bolj težaven ker države, ki sprejajo imigrante izvajajo restriktivne ukrepe in tako poslabšujejo tudi položaj naših delavcev na začasnem delu v tujini.

Zaradi tega je danes še toliko bolj kot prej potrebna ustrezna socialna pomoč. Socialni delavci - svetovalci kljub doseženim rezultatom, danes ne morejo skupaj z ostalimi udeleženci v tujini nuditi večjo socialno pomoč našim delavcem na začasnem delu v tujini niti niso za to ustrezno usposobljeni. Ustrezno pomoč se danes vse bolj nudi prek organiziranih aktivnosti raznih karitativnih organizacij, cerkve in sovražne emigracije. Te pa delujejo po nesprejemljivih idejnih, političnih in ideoloških načelih. Njihova aktivnost je usmerjena v pretežni meri v najbolj občutljivi del naših občanov v tujini - to je v otroke in mladino.

Izhajajoč iz teh elementov, ki opredeljujejo družbeni, ekonomski in socialni položaj naših delavcev na začasnem delu v tujini, se v okviru socialnega dela predlaga:

1. Nujno je treba razširiti organizirano neposredno socialno pomoč delavcem in njihovim družinskim članom, ki začasno delajo in živijo v tujini.
2. Nudenje neposredne socialne pomoči je treba prenesti v ustrezne občinske, republiške in pokrajinske organe, ki so odgovorni za socialno delo.

3. Izdelati je treba ustrezne programe socialnega dela za naše delavce na začasnem delu v tujini in njihove družinske člane. Ti programi morajo nastajati v ustreznih organih od občine do federacije, treba pa jih je koordinirati v Socialistični zvezi delovnega ljudstva.
4. Pospešiti je treba sprejem družbenega dogovora o razvijanju socialnih aktivnosti za naše državljane v tujini in opredeliti nosilce in podpisnike v republikah in pokrajinah. Predlagamo, da so na republiški in pokrajinski ravni to republiški in pokrajinski komiteji za zdravstveno in socialno politiko.
5. Prav tako je treba izdelati konkretne programe za strokovno usposabljanje socialnih delavcev, ki nudijo neposredno socialno pomoč našim državljanom v tujini, in programe za angažiranje, usposabljanje in usmerjanje prostovoljnih delavcev za socialno delo, ki bi prav tako nudili ustrezno socialno pomoč. To so predvsem prosvetni delavci, družbeni aktivisti, mladina in starši.
6. Za lažje ugotavljanje delovnih in življenjskih razmer naših delavcev na začasnem delu v tujini je treba tudi na področju socialnega dela spodbuditi in upoštevati znanstveno in raziskovalno delo kot podlago pri oblikovanju nadaljnje socialne politike za delavce na začasnem delu v tujini.

knjižne ocene

Vito Flaker, Zoran Pavlovič, **Mladinske delovne akcije med krizo in perspektivo** (MDA v SR Sloveniji v letu 1984), Republiška konferenca Zveze socialistične Center za mladinsko prostovoljno delo, Ljubljana 1985.

Mladinske delovne akcije so z vidika socialnega dela pomembne vsaj v dveh ozirih: S svojim vplivom na dogajanje v družbi in med mladino so vsaj potencialno pomemben splošni kulturni in politični dejavnik, ki vpliva na oblikovanje zavesti celotne mlade generacije. Poleg tega pa so pomemben socializacijski in preventivni dejavnik za vse tiste mladince, ki v svojem vsakdanjem življenjskem okolju nimajo ustreznih pogojev in spodbud za razvoj, saj omogočajo vključitev v mladinski kolektiv in intenzivno izkušnjo kolektivnega dela, solidarnosti in tovarištva.

Vendar mladinske delovne akcije danes niso več tisto, kar so bile v prvih povojnih letih, pa tudi še v petdesetih in v začetku šestdesetih let. Nimajo več take družbene veljave kot so jo imele nekoč, pa tudi odziv meč mladimi je temu primerno šibek. Raziskava, o kateri poročata Flaker in Pavlovič pomeni prvi korak k odkrivanju vzrokov te krize in k spreminjanju zasnove mladinskih delovnih akcij tako, da bi bolje ustrezale težnjam in doživljanju današnje mladine. Izbor objekta raziskovanja seveda že odkriva osnovno predpostavko raziskovalcev, predpostavko namreč, da se v značilnostih akcij skrivajo vzroki njihove krize. Te domneve se pisca sama zavedata, jo sprejemata kot pač nujno, čeprav morda začasno, "usmeritev pogleda" in jo uravnotežita s tem, da opozorita na družbene procese, ki os mladinske delovne akcije potisnili na rob družbene pozornosti in pomena.

Z ekipo svojih pomočnikov, ki so odigrali vloge spraševalcev in opazovalcev z urleležbo sta oba nosilca raziskave dobila obširne podatke o življenju na vseh članajstih delovnih akcijah (in delovnem taboru), ki so bile na ozemlju Slovenije

2. Nudenje neposredne socialne pomoči je treba prevesti v ustrezne občinske, republiške in pokrajinske organe, ki so odgovorni za socialno delo.

poletj 1984. leta. Izvedeni so bili intervjuji s komandantom akcije, skupinski intervjuji z vodstvi akcij in skupinski intervjuji z brigadirji. Pet opazovalcev z udeležbo, torej opazovalcev, ki so bili hkrati brigadirji, je prispevalo svoje bolj ali manj obsežne in podrobne dnevniške zapiske ali pregledne dogajanja po vnaprej pripravljeni shemi.

V poročilu o raziskavi so podrobno opisani položaj, ureditev in materialni pogoji MDA, kaj so brigadirji delali, kako so vzdrževali naselja, kako so potekale interesne dejavnosti, samoupravljanje in spontane prostočasne dejavnosti. Predstavljena je formalna struktura akcij in analizirani odnosi v tej strukturi, prav tako je opisana neformalna struktura in prepletanje formalne in neformalne strukture. Posebno poglavje je posvečeno odnosom brigadirjev med sabo in z okoljem ter značilnostim skupinske kulture ter stališč brigadirjev do akcij. Opazovalci z udeležbo so prispevali gradivo, ki je omogočilo opisati procese, ki potekajo v brigadah, npr. razvoj brigade kot skupine in doživljanje brigadirjev.

Pisca sama pravi, da sta v zadregi, če ju kdo preprosto pobara, do kakšnih sklepov sta prišla. Vendar mislim, da zadrega ni povsem upravičena in je bolj znamenje skromnosti. Za eksplorativno raziskavo so sklepi dovolj določeni. Razmišljanje o zbranih podatkih je usmerjal teoretični močel, (ki mu eden od avtorjev očita, da je preveč ideološki), v katerem so akcije razpete med dva pola: med emancipacijskim poslanstvom akcij in kontrolno funkcijo. Jedro tega modela sestavljajo tri dimenzije: delo, samoupravljanje in vodenje-sodelovanje. Kakšno je delo, ki ga opravljajo brigadirji in v katero smer vodi, k emancipaciji ali kontroli-podrejanju? Avtorja ugotavljata, da je delo, ki ga opravljajo brigadirji danes, obrobnega družbenega pomena in ni več v jedru družbenega razvoja.

Akcije pa niso več oblika družbene emancipacije mladine ampak bolj prostor psihološke emancipacije (osamosvojitve od staršev ipd.) in drugih zasebnih motivov udeležencev. "Marginaliziranje mladinskih delovnih akcij je vsekakor značilen korak naprej v marginalizaciji mladine", ugotavljata in se sprašujeta: "Kako akcije vrniti na ključna mesta družbenega razvoja in s tem odpreti perspektivo, ki je današnji mladini tako boleče primanjkuje?" Na osnovi Supekovskega razlikovanja med akcijo in aktivnostjo pronicljivo analizirata eno temeljnih

potez današnjih akcij. Po njunem so današnje akcije vse manj **akcije**, pojmovane kot kolektivni delovni napor, ki ga nosi hotenje doseči določen cilj, napor enostavnega dela, kolektivnega ritma, neposrednega spopada z naravo in vse bolj urejena, z delitvijo dela določena množica **aktivnosti** specializiranih in osamijenih posameznikov. Glede samoupravljanja sta boleče jasna: "Brigadirji nimajo o čem samoupravljati". "...demokracija se mora dogajati; samoupravljanje, dokler je gibanje; dokler se za nekaj zavzema. Brigadirji doživljajo samoupravne institucije na akciji pretežno kot dolgotrajno obveznost, ker so jim te institucije normativno postavljene od zunaj... "Najpogostejše teme so disciplina in prehrana, kar je po mnenju piscev posledica dejstva, da ne morejo vplivati na nič pomembnega. O vodenju: Na vodilnih mestih so "pravišnji ljudje, pošteni, človeški, razmišljajoči in kritični, vendar razpeti med možnostmi, ki jih daje njihov položaj v hierarhiji za avtoritarno represivno vodenje in med ideologijo demokratičnega vodenja." To pomeni, da se v praksi mešajo demokratični in avtoritarni postopki, kar povzroča nevarnost, da se štabi izolirajo od brigadirjev.

Ni naključje, da Flaker in Pavlovič hoteč poudariti to, kar sedanjim brigadam manjka, skleneta svoje poročilo z mislijo začetnika raziskovanja mladinskih delovnih akcij pri nas, akademika Rudija Supeka, da je za akcijske skupine značilna utopistična usmerjenost, usmerjenost k tistemu, česar še ni, za kar pa se je vredno odpovedovati. Ni naključje, ker sta trdno v Supekovi brazdi. Njuna raziskava je strokovno korekten, metodološko zanimiv, pošten, odprt in svež prispevek k najboljši tradiciji jugoslovanskega raziskovanja na tem področju.

Blaž Mesec

iz tujega tiska

DELO Z OTROKI V PARIH

Bonnie A. Mervis: The use of peer-pairing in child psychotherapy.

Social Work, 30, 1985, št. 2, str. 124-128

Ko socialno osamljenega otroka napotijo na psihoterapijo, je ena prvih diagnostičnih nalog terapevta, da določi obliko terapije, ki bo zanj najbolj koristna. Mnogi terapevti priporočajo skupinsko terapijo, kadar so prepričani, da se otrokovi glavni problemi nanašajo na socialno prilagoditev. Za individualno obravnavo pa se odločajo, kadar so prepričani, da ima otrok globlje probleme ali kadar menijo, da ne bo mogel delovati v skupini. Ta posplošeni kriterij je v mnogih primerih ustrezen, toda otrok, ki je izbran za individualno terapijo, morda ne bo imel priložnosti, da bi se naučil socialnih spretnosti in razvil prijateljstvo z vrstniki. Pri takšnem otroku je delo v paru s še enim otrokom lahko izjemno koristno. Terapija v paru se razlikuje od individualne in skupinske tako po dinamiki kot po teoriji. Je edinstven model, ki otroku z resnimi socialnimi primanjkljaji daje možnost razviti spretnosti, ki so potrebne, da bi si pridobil prijatelje.

Tehniko dela v vrstniških parih, ki je opisana v tem prispevku, so tri leta razvijali in uporabljali na neki šoli s prilagojenim programom za invalide, vedenjsko motene in vzgojno-mentalno prizadete otroke. Zaradi značilnega manjšega samospoštovanja in neprimernega odnosa drugih ljudi do otrok, ki so vključeni v takšne šole, so ti otroci še posebno dovzetni za socialne težave. Često si ti otroci zelo želijo prijateljev, imajo pa zelo omejene možnosti tako za razvijanje spretnosti komuniciranja kot tudi za navezovanje socialnih stikov. Priказani model je bil izredno uspešen pri otrocih, ki so

bili razvojno sposobni ustvarjati in vzdrževati odnose. Otrokom, ki so bili socialno osamljeni, ker niso bili zmožni razvijati trdnih odnosov, so s terapijo v parih le delno pomagali.

V literaturi o skupinski dinamiki ima delo s parom ali dvojico zelo pomembno mesto. Redi je opazil spontan razvoj te metode v situacijah, ko se otroci v večjih skupinah ne znajdejo. Mnoge študije so pokazale, da je ta tehnika še posebno primerna za izboljšanje otrokovega sociometričnega položaja in za povečanje števila začelih socialnih stikov. Zelo malo pa je napisanega o delu v parih kot psihoterapevtskem modelu.

Več razlogov je za dejstvo, da je z nekaterimi otroki veliko bolje delati v parih kot po tradicionalnih metodah individualne ali skupinske terapije. Nekateri otroci se naučijo navezovati stike z odraslimi, toda tega niso zmožni posplošiti na stike z vrstniki. Delo v paru je učinkovito tudi pri delu z otroki, ki čutijo, da so različni od drugih ali imajo resne družinske probleme. Ti otroci potrebujejo priložnosti, da bi doživeli skupne občutke in izkušnje, vendar je zanje preveč tvegano, če bi jih izpostavili v skupini, kjer bi jih lahko zasmehovali ali zavrnili. Za otroke, za katere je značilno hudo rivalstvo med brati in sestrami, je ta oblika terapije tudi zelo koristna. Pri delu v parih lažje premagajo občutke ljubosumnja in vzpostavijo primerne odnose. Enako velja tudi za otroke, ki slabo kontrolirajo impulze in niso zmožni obvladovati svojo agresivnost.

Je več različnih načinov psihoterapije v parih; istočasno lahko poteka tudi individualna obravnava otroka ali delo z otrokovo družino. Najpomembnejše za terapevta pa je, da oba otroka skrbno izbere. Vsakega otroka posebej mora dobro poznati. Otroka morata biti istega spola, približno enake starosti in idealno je, če imata skupne interese. Če se otroka poznata, si morata biti všeč; če pa se ne poznata, mora terapevt izbrati takega otroka, za katerega verjame, da lahko postaneta prijatelja.

Otrok lahko tudi sam izbere partnerja. Axline je uporabila to tehniko izbora pri delu v skupinah, lahko pa jo uporabimo tudi za delo v parih. To je še posebej primerno v šoli, saj sta dosegljiva oba otroka istočasno. Terapevt se mora pogovoriti tako z izbranim otrokom kot tudi z njegovimi starši. Oba otroka morata biti obra-

Miroslav Kužica, *Posla Rapoia-Tajnik, Neje Vojvod, Prostonoljno delo in druge oblike (sam)organiziranja ljudi kot ustvarjalni socialni postopki, Socialno delo, 25, 1986, 1.*

vnavana kot enakovredna partnerja - izbrani otrok mora razumeti, da je izbran kot enakovreden partner in ne za to, da bi drugemu pomagal. Drugega otroka lahko izberemo tako, da občasno povabimo "gosta" na individualno terapijo. To je še posebej primerno pri otrocih, ki si zelo želijo navezati stike ali imeti prijatelje, ki pa še niso čustveno zmožni ustvariti tesne stike.

Terapevtska ura lahko poteka zelo različno tako glede vsebine kot načina dela, odvisna pa je od potreb otrok v parih in osebnega stila terapevta. Terapevt mora skrbno paziti, da ni preveč zunanjih omejitev, kljub temu pa mora "pravila igre" vzpostaviti takoj na začetku. Otroka morata tudi jasno vedeti, zakaj sta tam in kakšni so cilji dela. To lahko terapevt zelo preprosto pojasni: zato, da se bosta imela lepo in da bosta postala prava prijatelja. Lahko tudi pove, da je to način, kako lahko postanemo boljši prijatelji in kako rešujemo nekatere probleme. Nujno pa je, da poudari: "V tej sobi ne bomo počeli nič takšnega, da bi prizadeli drug drugega ali uničili lastnino".

Ob koncu igre je zelo dobro, da sledi skupen pogovor, še najbolje je ob malici. Otroka lahko razpravljata o čemerkoli - lahko se vsebina nanaša na igro ali na druge stvari. Vendar morajo biti tudi tu jasna določena pravila. Otroka morata drug drugega pozorno poslušati, ne smeta se prekinjati, itd. Ta pogovor je primeren za razvijanje nekaterih drugih spretnosti: spoštovanja čustev drugega, znati zmagati in izgubiti, nuditi podporo, itd.

Med razpravami mora biti terapevt zelo občutljiv za stopnjo zaupanja med otrokoma. Če otrok zve, da je bila njegova osebna informacija predana komu drugemu, se lahko počuti izdanega in terapija ne bo uspešna. Vendar se morajo otroci zavedati, da se mora terapevt včasih pogovarjati z njegovimi učitelji ali starši in da nekateri otroci ne znajo obdržati skrivnosti zase.

Delo v parih je vsekakor varianta skupinskega dela, vendar ima svoje značilnosti. Ker tu sodelujeta le dva otroka, so njuni odnosi veliko bolj intenzivni, otrok se mora soočati s problemi, ki nastanejo in se ne more zateči v drug odnos kot pri delu v skupini. Vendar velja tudi obratno: če partner otroka sprejme, to nanj močnejše vpliva. Opisana metoda dela pa ni namenjena tistim otrokom, ki so sposobni delati v skupini.

Miroslav Ružica, Pavla Rapoša-Tajnshek, Maja Vojnovič, Prostovoljno delo in druge oblike (samo)organiziranja ljudi kot sestavni del socialne politike, Socialno delo, 25, 1986, 1.

Članek obravnava različne dejavnike v sodobnih industrijskih družbah, ki vplivajo na ponovno oživljanje prostovoljnega dela in drugih oblik neformalnega organiziranja. Analiza zgodovinske vzročnosti in sedanjih družbenih ter ekonomskih razmer nam omogoča kritično presojo različnih idejnih izhodišč, ki jih vsebujejo posamezne razvojne strategije, v okviru katerih se prostovoljno delo in samoorganiziranje pogosto pojmujeata le kot cenejše nadomestilo za obveznosti in odgovornosti skupnosti oziroma kot sredstvo za zmanjševanje socialnih programov. Članek se zavzema za drugačno pojmovanje prostovoljnega dela in samoorganiziranja, ki v teh oblikah ne bo videlo le možnost za rešitev ekonomske krize, temveč bo v prvi vrsti upoštevalo njegov prispevek k uresničevanju človekove družbenosti in samoupravnih odnosov. Podani so predlogi za hitrejše uveljavljanje različnih oblik prostovoljnega dela v okviru optimalne strategije socialne politike v naši družbi. - Avt.

Tilka Blaha, Vloga SZDL pri razvijanju prostovoljnega dela in spodbujanje iniciativ občanov, Socialno delo, 25, 1986, 1.

Za SZDL prostovoljno delo ni novost, saj je v zasnovi vseh družbenih dejavnosti načelo povezanosti strokovnega in prostovoljnega dela. V tem je smisel podružbljanja teh dejavnosti, zato je SZDL spodbujala razvoj prostovoljnega dela in bo tudi v bodoče dajala poudarek krepitevi humanitarnih odnosov med ljudmi, razvijanju neposredne skrbi za človeka in sosedski pomoči prek različnih oblik prostovoljnega dela. Prostovoljno delo se vključuje v zasnovo frontnega in množičnega delovanja SZDL, ki pa bo morala še bolj razviti razne oblike neposrednega angažiranja ljudi. Za razvoj prostovoljnega dela so posebno pomembne družbene organizacije in društva. Treba bo še bolj razviti SZDL kot odprto, široko fronto in množično organizacijo ljudi za ljudi. - Ured.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošiljajo v **dveh izvodih** na naslov Uredništvo Socialnega dela, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana.

Obseg člankov, teoretičnih razprav in poročil o raziskavah naj ne **presega 15 tipkanih strani**. Obseg ostalih prispevkov, to je poročil, vestí, ocen, prikazov idr. naj ne presega **5 tipkanih strani**, če ni drugače dogovorjeno. Člankom priložite **povzetek** do 15 vrstíc.

Vsako besedilo naj bo napisano z **dvojním razmakom**, to je 30 vrstíc na stran, ker sicer ni mogoče besedila popravljati.

Opombe in navajanje virov: (1) V **opombah** podrobneje pojasnjujemo besedilo ter navajamo dodatne reference. Opombe potekajo po zaporednih **številkah**, ki jih v besedilu pišemo za en razmik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč¹). Vsebino opomb navedemo na koncu besedila pred seznamom literature. (2) **Vire** navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime zvtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. (Fromm, 1963, 21)). Na koncu besedila dodamo seznam **uporabljene** literature, urejen po **abecedni pímkov** in imen avtorjev.

Besedilu priložite na posebnem listu svoje **osebne podatke** isc. Ime in píimek, strokovni in znanstveni naslov, ustanovo, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občíne, števílko žíro računa oz. izjavo, da ga nimate.

NAVODILO SODELAVCEM

Sodelavce prosimo, naj svoje prispevke pošljejo v dveh izvodih na naslov Uprave državne socijalnega dela, Vihla čišča za socialne dejavnosti, Števančičeva 7, 61000 Ljubljana.

Črna glasila, tematični razpisi in poročila o rezultatih naj ne presegajo 10 tiskanih strani. Črna glasila, razpisi, poročila, so je poročila, vesti, ocen, priporočil, naj ne presegajo 5 tiskanih strani, če ni drugače dogovorjeno. Člankom priložite povzetek do 15 vstic.

Vsesto besedilo naj bo napisano z desnim tiskom, to je 30 vstic na stran, ker sicer ni mogoče besedilo popraviati.

Opomba in navodila v zvezi (1) V opombah podrobneje pojasnjamo besedilo ter navajamo dodatne reference. Opomba poteka po zaporednih številkah, ki jih v besedilu pišemo za en tisknik nad besedo, na katero se nanašajo (npr. pomoč). Vredno opomba navedemo na koncu besedila pred seznamom literatur. (2) Vse navajamo tako, da med besedilom navedemo v oklepajih ime avtorja, letnico izida dela, iz katerega je vzeta navedba, in stran (npr. Priznanje, 1987, 21). Na koncu besedila dodamo seznam uporabljenih literatur, uteren po abecedni skladni in imen avtorjev.

Besedilo priložite na posameznem listu svoje oznake podatke, ime in priimek, strukturo in znanstveni naslov, ulazno, kjer ste zaposleni in funkcijo, natančen domači naslov z navedbo občine, številko lista računa oz. izjava, da ga ni mela.

